

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Václav Čepelák

Rusové v Karlových Varech očima místních obyvatel

Russians in Karlovy Vary from Its Inhabitants' Point of View

Praha 2009

vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

Na tomto místě děkuji doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc. za cenné rady a za odborné vedení bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou/diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V ..... dne .....

.....
podpis

Anotace

Práce je případovou studií ruské přítomnosti v Karlových Varech z pohledu místních obyvatel. Tuto přítomnost charakterizuje nejen z hlediska vnímání místních obyvatel a jejich postoje k Rusům. Zachycuje také příčiny příchodu Rusů do Karlových Varů a zamýšlí se též nad důsledky ruské přítomnosti. Příčiny jsou hledány v historii města, a to zejména v souvislosti s novým osídlováním pohraničí po roce 1945. Současnost je pak popsána pomocí statistických dat týkajících se zejména migrace a počtu cizinců. Důsledky ruské přítomnosti pak autor nachází v proměnách prostorového rozložení města a zkoumá vztah ruské přítomnosti a lokální identity místních obyvatel. Zdrojem poznatků je interpretace devíti kvalitativních rozhovorů s obyvateli Karlových Varů.

Abstract

The thesis is a case study of Russian presence in Karlovy Vary from its inhabitants' point of view. This presence is described from the standpoint of the inhabitants' perception and their attitudes towards the Russians. Causes of Russians' coming to Karlovy Vary are also inquired and consequences of the Russian presence are reflected too. The causes are sought in the town history, especially in context of new colonization of border region after 1945. Present time is described in terms of statistical data regarding especially migration and a count of foreigners. The consequences of the Russian presence are found in changes in spatial zoning of the town and relation between of the Russian presence and local identity of local inhabitants. Interpretation of nine qualitative interviews is the source of evidence for this.

Klíčová slova

Sociologie města, cizinci, Rusové, soužití, kvalitativní výzkum

Key words

Urban sociology, foreigners, Russians, coexistence, qualitative research

Obsah

Úvod	1
1. Výzkumný záměr a metodologie.....	9
1.1. Použitá metoda a cíle výzkumu.....	9
1.2. Charakteristika výzkumného vzorku	10
1.3. Teorie.....	11
2. Historie Karlových Varů.....	12
2.1. Založení Karlových Varů.....	12
2.2. Karlovy Vary jako významné lázeňské město	12
2.3. Zlatý věk Karlových Varů	14
2.4. Karlovy Vary mezi světovými válkami	14
2.5. Poválečný vývoj	15
3. Karlovy Vary jako součást pohraničí	17
3.1. Změny v počtu obyvatel	17
3.2. Změna skladby obyvatelstva a její důsledky.....	18
4. Současný vývoj obyvatelstva a výstavby v Karlových Varech	21
4.1. Migrace.....	21
4.2. Cizinci v Karlových Varech.....	23
4.3. Suburbanizace	25
5. Rusové v Karlových Varech	30
5.1. Ruská menšina v České republice	30
5.2. Historie Rusů v Karlových Varech	31

5.3. Noví Rusové	31
5.4. Charakteristika ruské menšiny v Karlových Varech	32
5.5. Postavení ruské menšiny vůči české většině	34
6. Prostorové rozložení Karlových Varů	39
6.1. Územní členění Karlových Varů	39
6.2. Centrum Karlových Varů	39
6.3. Dvojí centrum (srovnání Karlových Varů a San Antonia)	42
7. Lokální identita obyvatel Karlových Varů	44
7.1. Definice lokální identity a různé její aspekty	44
7.2. Podpora a význam lokální identity	46
7.3. Projevy lokální identity v provedených rozhovorech	47
7.4. Vnímání politické situace v Karlových Varech	49
7.5. Vnímání historie Karlových Varů	51
7.6. Další aspekty lokální identity	52
8. Vnímání Rusů místními obyvateli	54
8.1. Cizinec očima sociologie	54
8.2. Vnímání nadřazenosti a uzavřenosti ruské komunity	55
8.3. Předsudečnost vnímání Rusů	58
8.4. Strategie vyrovnávání se s ruskou přítomností	60
8.5. Role osobní zkušenosti s Rusy	62
Závěr	64
Bibliografie	66
Přílohy	70
I. Nástin scénáře rozhovoru	70
II. Fotografie	72

Úvod

Narodil jsem se a od narození také žiji v Karlových Varech. Když se řekne Karlovy Vary, někoho napadne Becherovka, někoho lázeňské oplatky, ale téměř každý si jistě vzpomene na Rusy. Jako mladší jsem každoročně o prázdninách jezdil k příbuzným do východních Čech a každoročně se mě strýc ptal, co je nového ve „Varech“ a jestli se tam ještě mluví česky. Vždycky jsem tuto otázku přešel nějakou humornou průpovídkou, ale vlastně se mě vždy tato otázka dotkla. Rusy jsem v Karlových Varech vnímal jako něco, co je tam sice přítomné, ale vůbec se mě to nedotýká. Nepřišlo mi, že by Karlovy Vary byly ruským městem, i když se to všeobecně tvrdilo. Když se pak hrálo hokejové finále mezi místní Energií a Slavií Praha a Slávisté vystavovali transparenty psané azbukou, jimiž provokovali fanoušky karlovarské, ještě více ve mně vzrůstala nenávist vůči soupeři a více jsem fandil svému týmu. Byl to snad pocit, že mi někdo bere domov. Protože Karlovy Vary, ve kterých žiji a které mám rád, nejsou Карловы Вары.

Karlovy Vary jsou městem velmi specifickým a zvláštním. V posledních 150 letech prošly velmi bouřlivými změnami. Citelně se jich dotkly mnohé historické události, které se v této době udály. Staly se dějištěm národnostních bouří před druhou světovou válkou, později se staly výkladní skříní socialismu. Situace v Karlových Varech byla a dodnes je ovlivněna tím, že se staly součástí a pohraničí a v roce 1945 zde došlo k téměř kompletní výměně obyvatelstva. Jako lázeňské město pak město ovlivňovaly změny v lázeňství a v preferencích lázeňských hostů. V posledních dvaceti letech je zcela proměnil návrat kapitalismu do naší země.

Právě návrat kapitalismu je v Karlových Varech významně spojen s příchodem Rusů. Ruská přítomnost¹ v Karlových Varech se stala velmi výrazným jevem, který ovlivnil obraz města jak navenek, tedy pro vnějšího pozorovatele, tak dovnitř, tedy pro místní obyvatele. A právě pohled místních obyvatel na ruskou menšinu je tématem této práce.

Mým cílem však není pouze popsat, jak lidé Rusy vnímají, ale pokusit se charakterizovat, jaký dopad má ruská přítomnost na život ve městě, jaké jsou její příčiny a širší souvislosti. To by mělo posloužit k lepšímu pochopení toho, k čemu v Karlových Varech v současnosti dochází. Vše samozřejmě bude zasazeno do odpovídajícího kontextu historického a teoretického, některá tvrzení budou opřena o statistická data.

---

¹ Zatím používám „ruská přítomnost“. Později samozřejmě ozřejmím, jakou povahu tato přítomnost měla a má.

Jak jsem již naznačil, při práci jsem se musel potýkat s významným faktem, že z Karlových Varů pocházím, žiji zde a mám k nim i blízký vztah. To mělo jistě své výhody, a to zejména znalost terénu, lepší pochopení některých pasáží rozhovorů apod. Na druhé straně ovšem to přineslo i nevýhody. Jednou z nich může být horší vnímavost k určitým faktům, které vnějšmu pozorovateli mohou přijít zajímavé, ale mně jako místnímu obyvateli přišly samozřejmé. Dalším samozřejmým důsledkem může být ohrožení objektivitu práce, ovšem zde věřím, že jsem toho schopen, a také věřím, že pozorný čtenář bude schopen s vědomím toho mou práci číst a případné nesrovnalosti kriticky zhodnotit.

1. Výzkumný záměr a metodologie

1.1. Použitá metoda a cíle výzkumu

Z povahy zkoumaného předmětu vyplývá, že tato práce odpovídá parametrům případové studie. Jak bylo naznačeno výše, jsou Karlovy Vary případem specifickým, jejich další specifická pak bude objasněna níže. Možnost zobecnování zde tedy je velmi limitována a jde tedy o deskriptivní případovou studii (Yin, 2003 : 11-12).

Jádrem práce je interpretace devíti provedených rozhovorů s obyvateli Karlových Varů. Kvalitativní přístup byl zvolen za účelem odkrytí a pochopení toho, co ruská přítomnost pro místní představuje, jaké má pro ně důsledky, případně jaké příčiny má jejich postoj ke karlovarským Rusům. To bylo vedeno snahou o zachycení proměny chápání města v souvislosti s ruskou přítomností.

V rozhovorech jsem se věnoval i dalším souvisejícím okruhům. Zajímalo mě, jak vypadá každodenní život ve městě, proto jsem si v první části povídal o Karlových Varech obecně. Cílem bylo zjistit, jakou roli hrají v tomto běžném životě právě Rusové a jakým způsobem a v jaké míře o nich místní obyvatelé spontánně hovoří. Dalším tématem, které mě zajímalo, byly lokální identita a lokální patriotismus, a otázka, zda tyto jevy hrají nějakou roli ve vnímání ruské přítomnosti. Tázel jsem se také na to, jak lidé definují centrum města, jak jej chápou, jak často a za jakým účelem jej navštěvují, popř. jaký k němu mají vztah. I toto téma souvisí s ruskou přítomností, neboť Rusové jsou s centrem města významně spojeni.

Do přílohy přikládám poslední verzi nastíněného scénáře rozhovoru. Ten se postupně vyvíjel, změny však byly spíše kosmetického charakteru. Součástí rozhovoru byla i krátká prezentace sestavená z různých fotografií míst v lázeňském centru města. Účelem bylo zjistit, jaký má k těmto místům respondent vztah a jak hodnotí ruskou přítomnost, která je s těmito místy spojena, resp. její projevy.

1.2. Charakteristika výzkumného vzorku

Způsob výběru informátorů byl veden snahou o zachycení maximální šíře názorů a pohledů na zkoumané problémy². Hlavními kritérii byly věk, vzdělání a místo bydliště. Věkové kritérium je důležité zejména pro otázku identity, která je právě v pohraniční závislá na věku³. Snažil jsem se tedy mít ve vzorku zastoupeny tři generace: generaci mladší (tj. své vrstevníky), generaci střední (tj. generaci svých rodičů) a generaci starší (tj. generaci svých prarodičů). Ve vzorku byli lidé žijící v různých částech města, tedy v centru i na periferii, či dokonce v příměstských oblastech.

Mezi informátory byli pouze lidé, kteří se zde narodili, popř. lidé, kteří zde žijí již dlouhou dobu. To nebylo původně zamýšleno, ale nakonec se tak stalo. Šíře názorů tím možná utrpěla o jedno kritérium, ale vzhledem k tomu, že tématem rozhovorů byly proměny vnímání města a jeho obyvatel v souvislosti s ruskou přítomností, je to ospravedlnitelné. Vzorek informátorů je popsán v Tabulce 1. Velikost vzorku samozřejmě neumožňuje dosáhnout nasycení. Mnohé informace získané z rozhovorů tak poslouží spíše jako ilustrativní popis zkoumaného problému a mnohé závěry budou mít spíše povahu hypotéz, které vyžadují případné další ověření.

Tabulka 1. Charakteristika zkoumaného vzorku⁴

Jméno	Věk	Vzdělání	Bydliště
Marie	20 let	SŠ	Stará Role
Jana	20 let	SŠ	Stará Role
Petr	23 let	SŠ	Drahovice
Anna	45 let	VŠ	Sedlec
Josef	50 let	SŠ	Dalovice
Jiřina	63 let	VŠ	Růžový Vrch
Zdeňka	65 let	VŠ	Drahovice
Václav	70 let	VŠ	Drahovice
Věra	80 let	SŠ	Tuhnice

² Ve výčtu typů vzorkování v kvalitativním výzkumu by to odpovídalo typu „vzorkování s maximální variací“. Viz (Hendl, 2008 : 152).

³ Viz (Zich, 2003), více viz níže.

⁴ Skutečná jména informátorů byla autorem změněna. Uvedená jména jsou používána i dále v textu.

Dobrá případová studie by měla využít co nejvíce zdrojů informací (Yin, 2003 : 14). Já jsem však ve studii jeden zdroj vědomě ignoroval. Neudělal jsem rozhovor se samotnými Rusy. Bylo to zejména z důvodů čistě praktických, a sice jednak kvůli mé nedostatečné úrovni znalostí ruštiny, jednak kvůli rozsahu práce. Je mi známo, že i pro takto postavené výzkumné otázky je pohled Rusů relevantní a důležitý. Pohled ruské strany na problém a její život v Karlových Varech se ovšem může stát předmětem některé z dalších prací. Tato práce se může stát jejím základem. V této práci se budu Rusy zabývat na základě studia jiných empirických materiálů, zejména statistik, dokumentů a výsledků jiných výzkumů zabývajících se Rusy v České republice.

1.3. Teorie

Jak již bylo částečně naznačeno, výzkumné otázky nevzešly z teorie, ale z mé osobní každodenní zkušenosti s životem v Karlových Varech. Přesto teorie je důležitá k zasazení tématu do sociologické reality, popř. k zodpovězení některých otázek.

Yin k užití teorie v případových studiích píše: „V jiných situacích může být vhodnou teorií deskriptivní teorie [...] a Váš zájem by se měl zaměřit na takové otázky jako (a) účel snahy o popis, (b) úplný, ale realistický rozsah témat, která mohou být považovány za „úplný“ popis toho, co je studováno, (c) pravděpodobné téma, resp. témata, která budou základem popisu.“⁵ Postupuji tedy podle logiky uspořádání textu tak, že práce je rozdělena na jednotlivé tematické kapitoly, které obsahují jak teorii k danému tématu, tak její aplikaci v případě Karlových Varů včetně interpretace relevantních částí rozhovorů, popř. dalšího empirického materiálu. Snažím se tak teorii využít na základě výše uvedeného Yinova doporučení.

---

⁵„In other situations , the appropriate theory may be a descriptive theory [...], and your concern should focus on such issues as (a) the purpose of the descriptive effort, (b) the full but realistic range of topics that might be considered a „complete“ description of what is to be studied, and (c) the likely topic(s) that will be the essence of the description.“ (Yin, 2003 : 29-30)

2. Historie Karlových Varů

2.1. Založení Karlových Varů

Dříve než se začneme zabývat současností, bude přínosné podívat se do historie. Ta jednak ilustruje specifickost případu Karlových Varů, jak bylo naznačeno výše, jednak vyloží některé příčiny současných jevů a poslouží tak k lepšímu pochopení současnosti. Ačkoli největší význam má historie nedávná, shrneme si stručně historii města od samého počátku.

Město Karlovy Vary založil Karel IV. Přibližně v roce 1350. Počátky osídlení však nacházíme v době kamenné v dnešní oblasti Tašovic, které jsou dnes součástí Karlových Varů. Dále se osídlení rozvíjelo v okolí Ohře. O prapočátcích osídlení samotného historického centra doklady nejsou. Předpokládá se však, že místní horké prameny poutaly pozornost keltských, germánských a později i slovanských kmenů. Dnešní lázeňské centrum pravděpodobně bylo spíše posvátným místem.

S příchodem Slovanů se tato oblast stala poměrně neklidnou, neboť byla místem střetávání germánských a slovanských kmenů. Významnou lokalitou té doby byl mimo Tašovic ještě Sedlec. V polovině 13. století byl blízko dnešních Karlových Varů založen hrad Loket, který se na dlouho stal centrem celé oblasti. Počátky samotných Karlových Varů jsou pak spojeny s kostelem sv. Linharta a okolní osady Obora, malé služební středověké osady patřící k hradu Lokti. Farnost místního kostela byla později přenesena do Karlových Varů a místní obyvatelé se stali obyvateli města.

2.2. Karlovy Vary jako významné lázeňské město

Již od svého založení Karlem IV. byly Karlovy Vary městem lázeňským, sám císař si sem jezdil léčit své neduhy. Na poměrně dlouhou dobu však byly městem provinčním. Na významu však začínají nabývat v druhé polovině sedmnáctého století a zejména ve století osmnáctém. Faktorů této změny bylo několik. Určitě to souviselo s příklonem šlechty k luxusnímu životnímu stylu, který zvýšil význam péče o sebe sama a o své zdraví. Hlavním faktorem však byly změny v lázeňské léčbě. Původně se totiž lázeňská voda užívala výhradně ke koupelím, a to ke koupelím několikahodinovým, které ve svém důsledku byly poměrně nepříjemné. Na přelomu 16. a 17. století se přišlo na to, že lázeňská voda je užitečnější, pije-li

se. Ovšem i pitná kúra byla zpočátku také dosti nepříjemná, šlo o tzv. pyramidální léčbu, při níž se postupně navyšoval a zase snižoval denní objem vypité vody, což vedlo k častým žaludečním problémům. Velkou zásluhu zde má Dr. David Becher, lázeňský lékař a starosta Karlových Varů, který přišel se snížením dávek lázeňské vody na 2 litry denně. Zavádí také kulturu pití (ony charakteristické pohárky), prosazuje aktivní pojetí lázeňské léčby⁶ a velmi významně přispívá k turistické přitažlivosti Karlových Varů. V této souvislosti začala lázeňská léčba přinášet výsledky a Karlovy Vary mohly nastartovat svůj raketový vzestup.

Již za Rudolfa II. se prokazuje velký význam Karlových Varů, neboť město po velkém požáru v roce 1604 císař nechal celé znovu vystavět z kamene, navíc jej na 5 let osvobodil od daní a dal mu nová práva a nové pozemky. Roku 1630 se zde léčil Albrecht z Valdštejna. Velký význam však měla pro Karlovy Vary hned dvojí návštěva ruského cara Petra I. v letech 1711 a 1712. Právě to je přelomový moment, kdy se z Karlových Varů stávají světové lázně. Car do Karlových Varů přitahuje pozornost celé Evropy, a to nejen svými slavnými husarskými kousky a bujarým životem. Uskutečnil zde několik politických schůzek, setkal se zde např. s Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem. Karlovy Vary se tak staly místem neformálního setkávání mocenských i kulturních elit z celé Evropy. Pro nás je rovněž zajímavé, že tato návštěva přivedla do Karlových Varů také ruskou šlechtu, která se stala pravidelným návštěvníkem lázeňského města. Na přelomu 18. a 19. století město mnohokrát navštívil Johann Wolfgang Goethe. Sám Goethe význam Karlových Varů vystihl jejich označením jako „šachovnice Evropy“.

S růstem popularity vzrůstá i výstavba. Roku 1732 je položen základní kámen dnešního barokního skvostu Karlových Varů, chrámu sv. Máří Magdelény od Kiliána Ignáce Dienzenhofera. Domy na Staré Louce (tj. ulice na levém břehu Teplé vedoucí od grandhotelu Pupp ke Vřídлу) se stávají prestižní adresou.

---

⁶ Původně bylo zvykem, že pacienti leželi doma a lázeňská voda jim byla nošena k posteli. David Becher přišel s tím, že vodu je lépe pít přímo u pramene, neboť později z ní vyprchají látky, které mají blahodárné účinky. Vodu také podle něj bylo lépe pít za chůze. Tento přístup proměnil i vnější tvář Karlových Varů, byl impulzem k výstavbě kolonád. Více je možné se dozvědět v zajímavém rozhovoru s karlovarským historikem PhDr. Stanislavem Burachovičem v pořadu Host do domu z 24. 4. 2009.

2.3. Zlatý věk Karlových Varů

Vrcholnou etapou dějin Karlových Varů byla druhá polovina 19. století, která bývá označována zlatým věkem Karlových Varů. Klíčovým momentem bylo napojení města na železnici v roce 1870, což umožnilo opravdu masový příliv pacientů. Lázně se vyznačovaly zejména úspěšnou léčbou cukrovky a zažívacích chorob. Následuje rozmach průmyslu a stavebnictví. Roku 1857 je založena sklárna Moser, která po r. 1870 zažila velký vzestup. Podobně na tom byla Karlovarská Becherovka či porcelánky v Karlových Varech a okolí. Mohutná výstavba postupně změnila tvář Karlových Varů, mnoho domů ustoupilo demolicí a modernizaci. Tento trend známe v Karlových Varech i po druhé světové válce, kdy velká část města musela ustoupit nově postavenému hotelu Thermal. Domy se zvláštními názvy, jako např. Žirafa, Kávovník, Anglická flétna či Quisisana, dokumentují luxusní a kosmopolitní charakter města. Mohutná výstavba a rozmach lázeňství přivádějí do (do té doby výhradně německého) města první Čechy, zejména tedy lékaře a stavební dělníky. Ti si zde roku 1884 otevírají Slovanskou besedu a začínají první národnostní třenice. V lesích v okolí města je vybudována síť turistických stezek a rozhleden. Ještě před první světovou válkou se však objevují i první náznaky odlivu návštěvníků. Mění se preference, do módy se dostává sport, lidé dávají přednost pobytem v horách a u moře.

2.4. Karlovy Vary mezi světovými válkami

Světová válka měla pro Karlovy Vary špatné důsledky. Přišel pokles návštěvníků a Karlovy Vary se staly lazaretním městem. Objevily se těž sociální nepokoje. Hned po válce pak začaly masivní nepokoje národnostní. Německé obyvatelstvo ztratilo svá privilegia a začalo se bouřit proti začlenění do ČSR, zejména v Karlových Varech byl tento problém aktuální. Demonstrace v březnu 1919 byla vlastně separatistickým pokusem o vytvoření autonomní provincie Deutsch-Böhmen. Demonstrace však byla potlačena vojskem. Zásah měl dokonce 6 obětí. Do roku 1928 se Karlovy Vary postupně přibližují svým předválečným úspěchům. V té době začíná stavba karlovarského letiště, které je dokončeno r. 1931. Na město ovšem tvrdě doléhá hospodářská krize. Po relativně klidném období se tak opět zvedla vlna národnostních

bouří. Po celé meziválečné období byly Karlovy Vary jedním z center sudetských Němců. V dubnu 1938 zde byly vydány Karlovarské požadavky, které žádaly naprostou nezávislost Sudet v rámci Československa a náhradu škod sudetským Němcům způsobených. V říjnu 1938 pak byly Karlovy Vary v důsledku Mnichovské dohody přičleněny k Německé říši.

Důsledky přičlenění k Říši však pro město nebyly pozitivní. Brzy začala další válka, která opět znamenala pro město katastrofu. Opět ustal lázeňský ruch, vázlo zásobování a město bylo poškozeno bombardováním. Byla odvezena litinová Vřídelní kolonáda a na její místo byla umístěna provizorní dřevěná, později nahrazená dnešní podobou kolonády ve stylu socialistického realismu.

2.5. Poválečný vývoj

Poválečný vývoj je pro nás klíčový. Dochází totiž, stejně jako ve většině pohraničních oblastí, k naprosté výměně obyvatelstva. My si tohoto fenoménu všimneme blíže v následující části a dále se budeme věnovat jeho důsledkům. Nová správa města si byla vědoma důležitosti obnovy lázeňského provozu. Součástí těchto snah bylo i založení Mezinárodního filmového festivalu Karlovy Vary, který měl vrátit Karlovým Varům jejich zaslou slávu. Tato zaslá sláva však již neměla být spojena s němečtím. Veškeré symboly německého národa, jako např. sochy německých velikánů, byly odstraněny. Tvář města se tak znovu změnila.

Krátká etapa, v níž se město snažilo znovu získat ztracenou slávu, však byla rázně utnuta změnou režimu, která vedla k zestátnění lázeňského provozu. Lázeňskou léčbu nyní hradila pojišťovna, což lázně pro kulturní a společenskou elitu proměnilo v lázně pro běžného člověka. Přesto však Karlovy Vary úplně neupadají. Zůstávají výkladní skříní socialismu. Hotel Imperial se stává luxusním sanatoriem pro sovětskou garnituru a lázeňský pobyt je odměnou pro sovětské pracující, na něž dodnes lidé vzpomínají (i v rozhovorech). Becherovka a výrobky sklárny Moser se stávají významnými vývozními artikly a jsou oceněny i v zahraničí (výrobky sklárny Moser získávají ocenění na EXPO 58 v Bruselu, Becherovka získává ocenění svého drinku Beton na EXPO 67 v Montrealu). Centrum města se však z luxusní adresy stává zcela profánní oblastí, z bývalých lázeňských domů jsou obchody, školka, Mototechna ad. Investice do rekonstrukce památek pokračuje i po r. 1948 (uvedme rekonstrukci Lázní I. v letech 1948-1953), přesto však mnoho objektů chátrá. V 70.

a 80. letech pak na úkor investic do obnovy památek jdou finanční prostředky do výstavby nových sídlišť.

Po r. 1989 se Karlovy Vary snaží získat zpět ztracenou slávu. Ve světě se na ně stále nezapomnělo. Dochází k privatizaci lázeňského provozu. Zdevastované domy v centru města jsou postupně renovovány. Tuto renovaci výrazně urychluje příchod Rusů a jejich kapitálu. Dochází k další masivní výstavbě v centru města i v jeho okolí. Přesněji budou tyto fenomény a jejich důsledky popsány později. Dostáváme se totiž už do současnosti, která je formována mnoha vlivy a historie je jen jedním z nich.

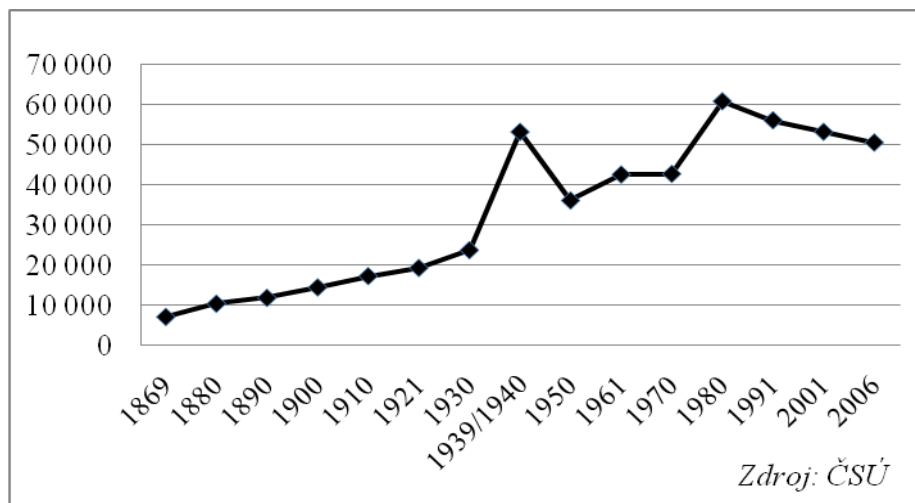
3. Karlovy Vary jako součást pohraničí

3.1. Změny v počtu obyvatel

Samotnou kapitolu věnuji tomu, jak Karlovy Vary byly ovlivněny procesy probíhajícími v pohraničí po druhé světové válce. Vysídlení Němců a příchod nových obyvatel znamenaly přerušení kontinuity a historického vývoje. Spolu se změnou režimu v roce 1948 pak měly za následek i proměnu charakteru lázní. Tento historický okamžik se stal významným mezníkem, který stále ještě ovlivňuje současnost.

Novotný uvádí, že v roce 1921 žilo v Karlových Varech z celkového počtu 19 500 obyvatel 17 200 Němců a 860 Čechů. Roku 1930 se již počet Čechů o něco navýšil (1 500 Čechů, 21 000 Němců) pořád však Češi byli ve výrazné menšině (Novotný, 2007). V roce 1939 byly Karlovy Vary sloučeny s okolními obcemi a vznikly tak tzv. Velké Karlovy Vary. Dochází tak ke skokové změně počtu obyvatel. Kolik Čechů žilo v okolních obcích připojených v roce 1939 ke Karlovým Varům, již dnes asi nezjistíme. V Grafu 1 si můžeme všimnout porovnání let 1939/40 a 1950. Obnova vysídleného německého obyvatelstva dosídlováním se podařila přibližně ze dvou třetin⁷.

Graf 1. Vývoj počtu obyvatel Karlových Varů od r. 1869 do současnosti

⁷ To odpovídá i porovnání celkového počtu obyvatel v pohraničí v letech 1930 a 1952, jak jej uvádí Quido Kastner (Kastner, 1996).

3.2. Změna skladby obyvatelstva a její důsledky

Kvalitativně se však skladba obyvatelstva změnila. Německé obyvatelstvo bylo mnohem silněji svázáno s místem, kde žilo. Bylo vzájemně spojeno dlouhou historií, lázeňství pro něj bylo nejvýznamnějším zdrojem obživy, a spojoval je tedy společný zájem, a jejich město dosáhlo nevídané slávy a rozmachu. Nově příchozích obyvatelstvo si tuto vazbu muselo vybudovat⁸. Navíc obyvatelstvo se neustálilo hned po válce, další přesuny probíhaly i po roce 1948 a později, v 50. letech pak přicházely další vlny dosídlenců.

V roce 1991 žilo podle Zicha v pohraniční oblasti⁹ 1,5 milionu obyvatel, což je 75% stavu v roce 1930. Orientace na těžký průmysl, ekologická devastace těchto oblastí a zmizení či poškození infrastruktury vedly k větší koncentraci do měst. Pohraničí bylo osídlováno různými kulturními i etnickými skupinami, ať už to byli Češi navrátníci ze zahraničí, jako např. Volyňští Češi¹⁰, Kladští Češi či Moravci¹¹ anebo jiné národnosti, zejm. Slováci, Rusíni či Romové. Později zde zaznamenáváme větší výskyt Vietnamců či Číňanů. Různá byla i motivace nově příchozích.

Tuto různost lze demonstrovat i ve vyprávění informátorů o tom, jak se do Karlových Varů dostali. V první vlně přišlo do Karlových Varů mnoho lidí pouze získat majetek, který zde zbyl po Němcích, a zase odešli. V druhé vlně můžeme identifikovat dva hlavní motivační faktory, a sice ekonomický a ideologický. Pro mnoho lidí byl příchod do Karlových Varů velkým zvednutím životní úrovně. To si můžeme dokumentovat v této části vyprávění:

„[...]já jsem pocházela z velice chudý rodiny, žila jsem v těch Kralupech, jak jsem Vám říkala, můj tatínek byl pomocnej dělník na dráze. Tudiž byl na tý poslední příčce, takže my jsme žili do těch mejch 17 let vlastně pořád jenom v jedný místnosti. Já jsem neměla ani svou postel. Já jsem musela spát s maminkou, já neměla vůbec nic. A najednou jsme

---

⁸ Více bude dodáno v kapitole o identitě.

⁹ Pohraniční oblast je pro Zicha definována jako okresy sousedící s Německem, okres Karlovy Vary sem tedy také patří (Zich, Sociodemografická charakteristika obyvatel pohraničí, 1996) .

¹⁰ Volyňští Češi byla skupina, která odešla mezi lety 1868 a 1880 do tehdejšího carského Ruska za lepším životním. Po prožitých útrapách jim bylo po druhé světové válce umožněno vrátit se zpět, čehož využilo asi 40 000 z nich.

¹¹ Obyvatelé Kladska a části Horního Slezska, které přiléhají k českým hranicím. Po válce odtud byli odsunuti.

přišli sem a já jsem měla dokonce ložnici. Já jsem měla pokoj pro děti, takže pro mě to bylo splnění snu.“ (Věra, 80 let, SŠ)

Podobně sem přišli mnozí lidé za prací na umístěnkou. Karlovy Vary byly tehdy místem relativně žádanějším. Další skupinou byli lidé, kteří do pohraničí přicházeli z důvodů vlastní přesvědčení a ze zapálení pro budování socialismu. Josef (50 let, SŠ) takto vzpomíná na svého otce.

Nově příchozí obyvatelé byli kulturně a sociálně heterogenní a neměli vytvořeny žádné společné zvyky či tradice (Kastner, 1996). Jak uvádí Houžvička, u nových osídlenců se projevoval fenomén dvojího domova, tedy že lidé si spojují domov jednak s místem bydliště a jednak s místem rodiště¹² (Houžvička, 2007). Snížená vazba k místu místních obyvatel se projevuje nízkou migrační stabilitou. Laštovková si všímá, že původní obyvatelé daleko intenzivněji reflektují vykořeněnost kraje, nedostatek historického a kulturního vědomí obyvatel. Noví osídlenci však deklarují postupnou, ale ve výsledku velmi intenzivní identifikaci s krajem¹³ (Laštovková, 2007). František Zich, který zkoumal regionální identitu obyvatel příhraničního euroregionu Nisa, píše, že vytvoření silnější vazby se vyskytuje až u třetí generace, tedy „generace vnuků“. Sem vstupuje ještě jeden faktor. Starší generace vnuků, tedy generace, které dosáhla dospělosti v porevolučním období, měla možnosti se v kraji etablovat. Mladší generace však již má problém se v regionu uchytit, proto zaznamenáváme odliv obyvatelstva a zejména inteligence z těchto oblastí (Zich, 2003). Graf 2 nám dokumentuje srovnání okresu Karlovy Vary s okresy Jihlava a Zlín (tyto okresy jsou užity z toho důvodu, že podobné srovnání užívám níže), co se týče salda migrace vysokoškoláků. V okrese Karlovy Vary zaznamenáváme po roce 2000 velmi významný odliv. To je samozřejmě pro okres problém. Aktuálnější data však bohužel nejsou k dispozici.

Pohraničí se po odsunu stalo periferní oblastí. Tomu kromě vykořeněnosti místních obyvatel dopomohla ztráta kontaktů se sousedními zeměmi. Zejména se to týká příhraničních oblastí Bavorska a Rakouska. Snížení počtu obyvatel a jejich větší koncentrace do měst vedla

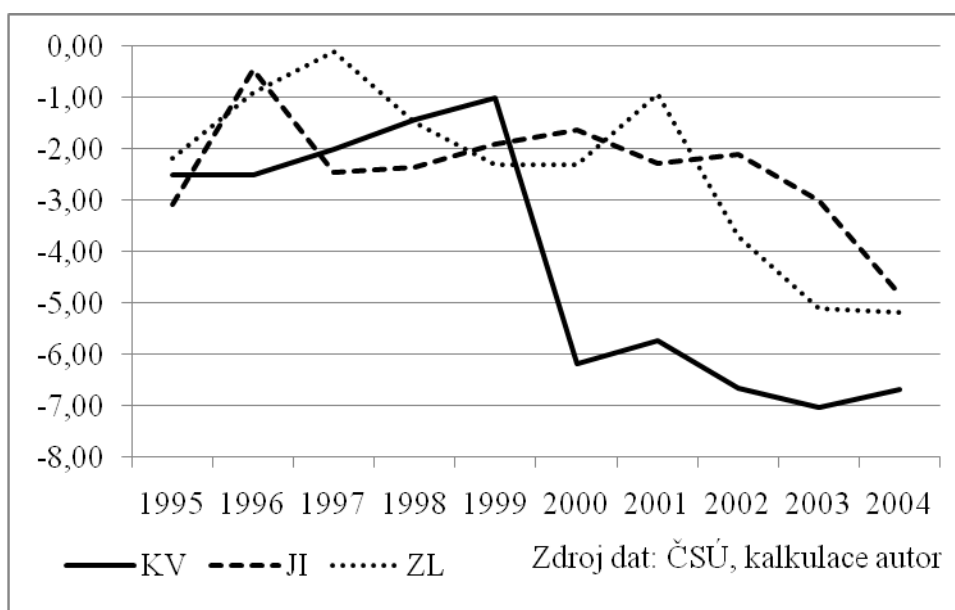
---

¹² Tento fenomén se však v žádném z rozhovorů neprojevil. Vzhledem k velikosti vzorku z toho nemůžeme samozřejmě nic usoudit. Blíže se tohoto tématu dotkneme v kapitole o identitě.

¹³ Je otázkou, nakolik je tento poznatek platný pouze pro euroregion Nisa či nakolik jej lze zobecnit na celé pohraničí. Laštovková se rovněž nezabývá příčinou tohoto jevu. Mohu zde přidat svou interpretaci, která by ovšem vyžadovala další potvrzení. Silnější přimknutí místních obyvatel, v pohraničí již narozených, k místu bydliště může být reakcí na vykořeněnost generace předchozí.

k zániku mnoha menších obcí. Karlových Varů se zmíněná perifernost příliš nedotkla, stále byly poměrně významným lázeňským městem, výkladní skříní. Příliv nových obyvatel je však markantní zejména ve srovnání mezi lety 1970 a 1980, kdy město dosáhlo maxima počtu obyvatel. Bylo to období výstavby sídlišť navíc podpořené baby-boomem 70. let. Od té doby počet obyvatel klesá.

Graf 2. Saldo migrace vysokoškoláků v okresech Karlovy Vary, Jihlava a Zlín (na 10 000 obyvatel)

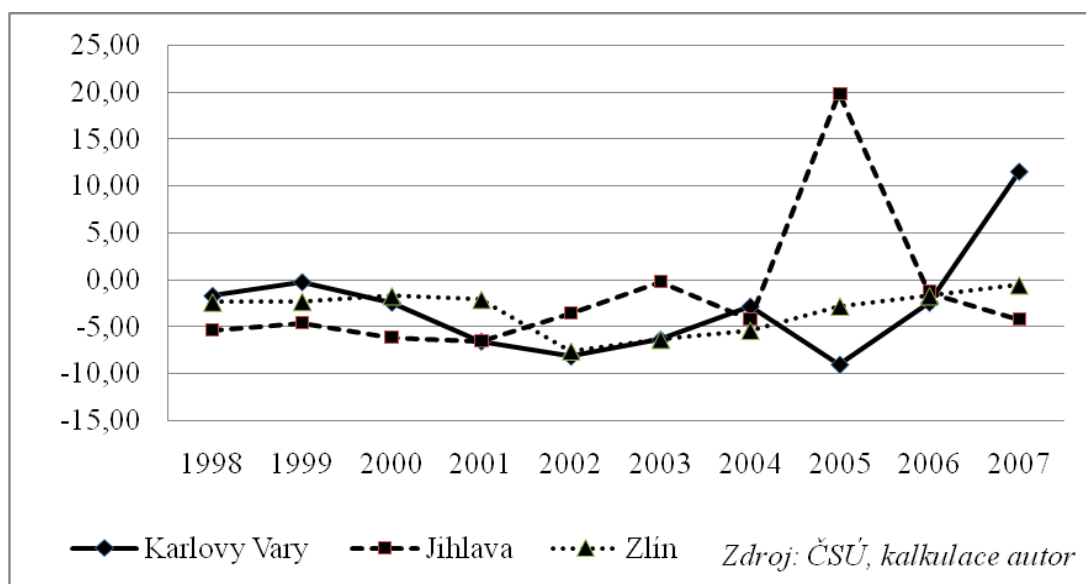

4. Současný vývoj obyvatelstva a výstavby v Karlových Varech

4.1. Migrace

V tomto oddílu se podíváme na některé statistiky týkající se Karlových Varů a vývoje posledních let. Zde si zdokumentujeme, jak vypadá celková situace, co se týče obyvatelstva a výstavby. Právě tyto dva ukazatele nám demonstují, jakým způsobem Rusové pronikají do života ve městě.

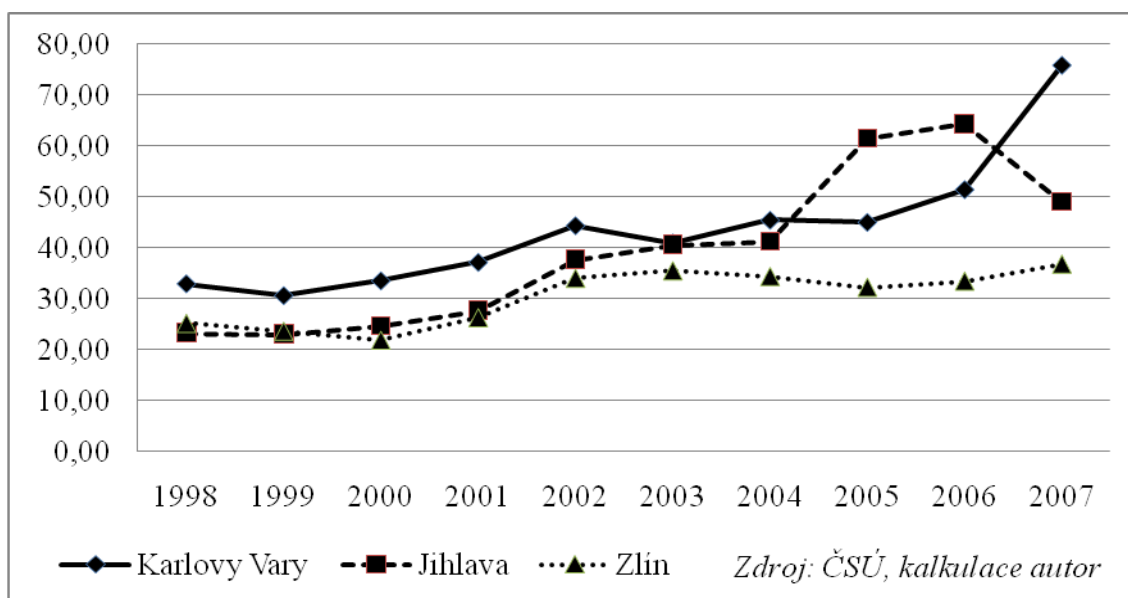
Graf 3. Saldo migrace na 1000 obyvatel v Karlových Varech, Jihlavě a Zlíně

Nejprve se tedy podíváme na pohyb obyvatelstva. Abych neuváděl jen jedno číslo, hledal jsem možnost srovnání, nejlépe s nějakým typově podobným městem. Pro toto srovnání jsem zvolil dvě města, Jihlavu a Zlín. Zejména Jihlava vykazuje některé podobné znaky s Karlovými Vary. Počet obyvatel obou měst se pohybuje kolem 50 000, obě města se v roce 2000 stala městy krajskými, obě města byla po válce významně stížena vysídlením Němců. Karlovarský kraj a Vysočina patří ke krajům s nejhorší životní úrovní v ČR. Rovněž Zlín je novým krajským městem. Je o něco větší než obě města a jeho poválečný osud byl jiné povahy než osud obou měst. Přesto nám rovněž může dobře posloužit pro srovnání zejména

proto, že Jihlava zaznamenala meze lety 2004 a 2006 anomální vývoj migrace způsobený migrační politikou města¹⁴.

Graf 4. Migrační obrat na 1000 obyvatel v Karlových Varech, Jihlavě a Zlíně

Vidíme, že v letech 1998-2000 se s úbytkem obyvatel migrací více potýkala Jihlava než Zlín a Karlovy Vary. Po roce 2000 nastává v Karlových Varech výraznější odliv obyvatelstva, který je přerušen roky 2004 a 2006-2007, které jsou spojeny se vstupem do EU, resp. Schengenského prostoru¹⁵. Všimněme si však, že migrační obrat byl nejvyšší v Karlových Varech téměř po celou dobu sledovaného vývoje, s výjimkou let 2005 a 2006. Můžeme z toho usoudit, že lidé odcházeli z Karlových Varů ve stejné, či dokonce větší míře, než z Jihlavy a Zlína, ale stav byl v Karlových Varech více vyrovnáván nově příchozími. Můžeme předpokládat, že tito nově příchozí byli ve velké míře cizinci¹⁶.

¹⁴ V roce 2004 klesl počet obyvatel Jihlavy pod 50 000, což znamenalo výrazné zkrácení peněz od státu. Město samospráva na to reagovala vyhlášením akce „Jihlava nad 50 000“, kdy slíbila peněžité dary lidem, kteří si do Jihlavy запиší trvalý pobyt, i třeba jen nárazově. V dalším roce pak hledala další řešení problému. Tito nárazově zapsaní obyvatelé byli „nahrazení“ jinými, což se projevilo na vyšším migračním saldu.

¹⁵ Co se týče záporného přirozeného přírůstku, ten se vyskytoval ve všech třech městech, hůře však dopadaly Karlovy Vary. Bylo tomu tak po celých sledovaných 10 let.

¹⁶ Podle dat ČSÚ je Karlovarský kraj po Praze krajem s největším podílem cizinců. Karlovarsko se v rámci kraje vyznačuje právě vysokým podílem Rusů a Ukrajinců (Vývoj stavu cizinců a jejich uplatnění na trhu práce v

4.2. Cizinci v Karlových Varech

Tabulka 2 nám dokumentuje vývoj počtu žáků škol v okrese Karlovy Vary¹⁷, kteří jsou nositeli tří nejčastějších státních občanství kromě českého. Počet dětí ve školách dokumentuje počet rodin cizinců v okrese usazených. Vidíme, že zatímco počty vietnamských žáků od roku 2003 pomalu klesají, u Rusů po roce 2002 velmi strmě stoupají až na téměř dvojnásobek, následováni přílivem ukrajinských žáků po roce 2005. Nárůst Rusů můžeme vysvětlit tím, že se zde díky velkému počtu ruských návštěvníků otevírají možnosti podnikání, což přitahuje jak podnikatele, tak ruskou pracovní sílu¹⁸. Mezi lety 2001 a 2005 přichází pokles salda migrace (jen mírně přerušený rokem 2004). V té době se také v Karlových Varech začíná projevovat silnější suburbanizace.

Tabulka 2. Počty žáků vybraných státních občanství v okrese Karlovy Vary

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Rusko	80	96	104	121	146	131	151
Ukrajina	70	75	73	69	83	101	113
Vientam	264	268	303	286	285	284	277

Zdroj: ÚIV

Dle mé interpretace má toto společnou příčinu. Rusové, kteří přišli do Karlových Varů, projevují vzrůstající zájem o byty v centru města. Lidé jim tyto byty ochotně prodávají, neboť Rusové jsou ochotni za tyto byty dobře zaplatit a prodej takového bytu zaplatí výstavbu vlastního domu v okolí města. Lidé prodávají byty tím ochotněji, čím více Rusů se do jejich okolí stěhuje, navíc s rostoucí poptávkou rostou nejen ceny bytů, ale vzniká tlak na výstavbu nových bytů. Jedna informátorka hovoří o negativní zkušenosti své známé s ruskými sousedy:

Karlovarském kraji v letech 2001 až 2007, 2009). Táž publikace dokumentuje více než čtyřnásobné zvýšení počtu cizinců v okrese Karlovy Vary evidovaných na pracovním úřadě. Minimální byl však nárůst cizinců s platným živnostenským listem.

¹⁷ Podrobnější data nejsou dostupná.

¹⁸ Na tomto místě se lze odvolat na výsledky šetření Ruská komunita. Zde autoři uvádějí, že ruská komunita se vyznačuje vysokou ekonomickou aktivitou jak ve sféře podnikání, tak v zaměstnaneckém poměru (Drbohlav, Lupták, Janská, & Bohuslavová, 1999).

„[...] v těchto domech bydlí paní Andělová, takže ta, když mi líčila spolunájemníky tohoto původu, tak je to opravdu snad nějaká jiná kultura, myslím tím kultura soužití. Takže odpadky po chodbách, odpadky vršené ve sklepech a náprava tedy je téměř nemožná, protože to ti občané ignorují.“ (Jiřina, 63 let, VŠ)

Na druhou stranu je třeba uvést i pozitivnější zkušenost jiné informátorky:

„Chová se slušně pán. Zdraví. Víc nic s ním nemám. Nedělej nepořádek, to ne. Mají jenom jednu, co my nemáme, vlastnost, jsou družný. Takže oni mívají hodně návštěv. Takže tam se sedí dlouho do noci, a když potom jdou domů, tak je samozřejmě slyším. Já je slyším, protože já každý zašustění slyším, ale nikdo si ještě nestěžoval, nikdo nic neřekl, že by se tu chovali nějak nedobře.“ (Věra, 80 let, SŠ)

Dalším problémem, který v soužití s Rusy nastává, je špatná vymahatelnost poplatků na údržbu domu, neboť Rusové většinou v bytech nebydlí nastálo a jsou zřídka k zastížení. Tento problém nikdo z dotázaných nereflektoval, já sám jsem se s ním ovšem setkal. Ovšem všechna tato negativa související s ruským sousedstvím mohou patřit mezi push-faktory suburbanizace.

Rusové své byty rekonstruují, což vyžaduje pracovní sílu. Velká nabídka práce ve stavebnictví přitahuje i zahraniční dělníky, a to zejména ukrajinské, neboť zde není jazyková bariéra. Tento příliv roste s rostoucí poptávkou po nových bytech, kdy se rekonstruují staré domy a stavějí nové.

Rusové hovoří zásadně rusky, proto chce-li někdo pro Rusy pracovat, musí umět rusky. Proto do města přicházejí i další ruskojazyční obyvatelé za rozličnými podnikatelskými aktivitami či různými zaměstnáními, jako je práce v obchodech, hlídání dětí¹⁹ atd.

Tento příliv dokumentuje i skokový nárůst salda migrace i migračního obratu v Karlových Varech v roce 2007, který již částečně mohl být nastartován v roce 2006. Podíváme-li se však do ostatních krajských měst, v 10 z nich nastal podobný nárůst salda migrace. Výjimkou byly

---

¹⁹ Z doslechu vím, že tato zaměstnání často vykonávají manželky zahraničních dělníků, rovněž díky jazykové blízkosti.

Liberec, kde se saldo nezměnilo, Jihlava, kde dokonce pokleslo²⁰, a České Budějovice, kde za rok 2006 chybějí data (přesto ale i zde můžeme předpokládat mírný nárůst). Tento nárůst byl pravděpodobně způsoben blížícím se vstupem České republiky do Schengenského prostoru, který měl znamenat výrazné ztížení podmínek získání povolení k pobytu pro cizince. Karlovy Vary však dle tohoto porovnání měly tento nárůst spolu s Prahou zdaleka největší (o 14 přistěhovalých na 1000 obyvatel). Tento vzestup tedy ve velké míře zahrnuje obyvatelstvo, které již v Karlových Varech bylo přítomno dříve, nebylo však zahrnuto ve statistikách.

4.3. Suburbanizace

Dříve, než si suburbanizaci zdokumentujeme na základě statistických dat, podíváme se na ni z hlediska teorie. Sadílek uvádí dvě pojetí suburbanizace. V užším pojetí je suburbanizace chápána jako „disperze městských obyvatel do zázemí měst“. V širším pojetí je urbanizace chápána jako koncentrace do příměstských oblastí nejen z center měst, ale i z venkovských oblastí či jiných částí metropolitních regionů (Sadílek, 2006). Nejhrubší dělení suburbanizace je na dva typy: komerční a rezidenční. Komerční suburbanizace se projevuje přesouváním ekonomických aktivit za město. Projevuje se vznikem průmyslových zón (greenfieldů) či vznikem obchodních zón, hypermarketů apod. na okrajích měst. Vznik obchodních zón na okrajích měst však spíše můžeme považovat za důsledek rezidenční suburbanizace, která nás zajímá více. Ta se projevuje vystěhováváním lidí z center měst na periferii či za město. Budu-li tedy dále hovořit o suburbanizaci, budu tím mínit suburbanizaci rezidenční.

Fischler shrnuje základní faktory suburbanizace. Mezi faktory patří např. znečištění, kriminalita, vysoké ceny a stísněnost prostoru v centrech měst. Dodejme, že tyto (push-) faktory jsou mnohem silnější ve velkých městech („cities“), kde je suburbanizace významnějším jevem²¹. Lidé však jsou na předměstí přitahováni zejména vidinou zvýšení

---

²⁰ To ovšem, jak víme, bylo způsobeno vyrovnáváním umělého nárůstu počtu obyvatel po akci „Jihlava nad 50 000“.

²¹ Champion hovoří o dalších procesech následujících po suburbanizaci. Jsou jimi dezurbanizace („counterurbanization“) a reurbanizace. Dezurbanizace se přitom vyznačuje růstem malých měst v metropolitních oblastech. Reurbanizace je podle Championa proces, který zatím nebyl potvrzen, spíše je patrný počínající trend návratu do měst (Champion, 2001). To úzce souvisí s gentifikací, o níž hovořím níže. Tyto procesy jsou sledovány zejména v USA a západní Evropě. Naše země má za nimi zpoždění.

životních a ekologických standardů bydlení (Fischler, 2005). Významnými společenskými faktory suburbanizace jsou růst životní úrovně a bohatství, které lidem umožňuje si dovolit postavit vlastní dům, dále individualizace a rostoucí význam atomické rodiny (Sadílek, 2006 : 10)

Centra měst díky suburbanizaci ztrácejí rezidenční funkci a získávají funkci novou. Vedle historických jader vznikají tzv. „central business districts“. Objevuje se však i tendence k návratu do měst. Hovoří se také o tzv. gentrifikaci. Gentrifikace znamená příchod střední či vyšší střední třídy do jádrových měst (Pamuk, 2005). Často se jedná o tzv. yuppies (young upwardly mobile professionals), což jsou mladí jedinci či bezdětné páry s vyšším příjmem, které přitahuje životní styl velkoměsta. Vyznačují se individualistickým způsobem života. Často žijí v historicky cenných domech, popř. v industriálních budovách upravených na byty. Gentrifikace však není jedinou příčinou trendu návratu do měst. Ten také souvisí s tím, že bydlení je rovněž status symbolem a ve městě tak jsou určitá místa, která jsou módní pro určité skupiny lidí. Pamuk upozorňuje na souvislost s pojmy invaze a sukcese, pocházejícími z teorie chicagské školy human ecology. Jedná se v podstatě o ekonomistický přístup, kdy jedinci či skupiny s větším kapitálem vytlačují jedince či skupiny s nižším kapitálem z jejich prostředí a sami zaujmají jejich místo²² (Pamuk, 2005).

Vraťme se nyní do Karlových Varů. Zde bychom mohli suburbanizaci dokumentovat na vývoji bytové výstavby v Karlovarském kraji (Vývoj bytové výstavby v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007, 2008). Tabulka 3 nám ukazuje, jak výstavba probíhá v jednotlivých správních obvodech obcí s rozšířenou působností (přepočteno na 1000 obyvatel). Ukazuje nám, že nejmasivněji výstavba probíhala v Karlových Varech, Mariánských Lázních, Ostrově a jejich okolí (tj. správních obvodech těchto obcí s rozšířenou působností).

Tabulka 4 ukazuje bytovou výstavbu (v přepočtu na 1000 obyvatel) podle velikostních skupin obcí. Z tabulky vidíme, že největší výstavba probíhá v obcích s méně než tisíci obyvateli a zejména v letech 2003-2007 v Karlových Varech (jediné město v kraji s více jak 50 tisíci obyvatel). Nejmenší je pak výstavba ve dvou zbývajících okresních městech v kraji, v Chebu a Sokolově (skupina 20 000 – 49 999). Porovnáme-li výsledek města Karlovy Vary a správního obvodu obce s rozšířenou působností Karlovy Vary, vyjdou nám podobná čísla. Můžeme tedy říci, že výstavba probíhala podobným tempem v samotném městě i v jeho okolí.

---

²² Můžeme vznést námitku, že určití jedinci mohou v určité oblasti setrávat i z neekonomických pohnutek. S tím souvisí lokální identita a lokální patriotismus, o nichž si více povíme v příslušné kapitole.

Tabulka 3. Dokončené byty na 1000 obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Karlovarského kraje v letech 1998 až 2007

Dokončené byty na 1 000 obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Karlovarského kraje v letech 1998 až 2007*)										
	1998 - 2002 (roční průměr)1)					2003 - 2007 (roční průměr)				
	dokon- čené byty celkem	z toho				dokon- čené byty celkem	z toho			
		v rodinných domech	v bytových domech	v nástavbách, přístavbách a vestavbách			v rodinných domech	v bytových domech	v nástavbách, přístavbách a vestavbách	
				k rodinným domům	k bytovým domům				k rodinným domům	k bytovým domům
Kraj celkem	1,55	0,69	0,38	0,09	0,17	2,20	0,94	0,75	0,07	0,10
v tom SO ORP:										
Aš	1,36	0,50	0,14	0,06	0,20	2,59	0,77	1,49	0,07	0,07
Cheb	1,15	0,67	0,16	0,02	0,15	1,36	1,08	0,05	0,05	0,08
Karlovy Vary	1,85	0,96	0,49	0,15	0,17	3,10	1,07	1,51	0,10	0,15
Kraslice	0,45	0,20	-	0,01	0,15	1,39	0,70	-	0,04	0,09
Mariánské Lázně	1,29	0,69	0,36	0,04	0,03	3,31	1,11	1,98	0,11	0,02
Ostrov	2,13	0,70	0,30	0,23	0,58	3,15	1,13	0,10	0,07	0,28
Sokolov	1,56	0,53	0,52	0,03	0,07	1,12	0,64	0,19	0,06	0,04

^{*)} podle územní

struktury k 1. 1. 2007

¹⁾ do počtu dokončených bytů celkem nejsou v roce 1998 zahrnuty dokončené byty v domech s pečovatelskou službou a domovech - - penzionech, v nebytových objektech a byty vzniklé stavebními úpravami nebytových prostorů

převzato z ČSÚ²³

Tabulka 4. Dokončené byty na 1000 obyvatel podle velikostních skupin obcí v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007

Dokončené byty na 1 000 obyvatel podle velikostních skupin obcí v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007*)										
	1998 - 2002 (roční průměr)1)					2003 - 2007 (roční průměr)				
	dokon- čené byty celkem	z toho				dokon- čené byty celkem	z toho			
		v rodinných domech	v bytových domech	v nástavbách, přístavbách a vestavbách			v rodinných domech	v bytových domech	v nástavbách, přístavbách a vestavbách	
				k rodinným domům	k bytovým domům				k rodinným domům	k bytovým domům
Kraj celkem	1,55	0,69	0,38	0,09	0,17	2,20	0,94	0,75	0,07	0,10
v tom obce s počtem obyvatel:										
do 199	2,57	1,68	-	0,59	-	3,37	2,18	-	0,18	0,36
200 - 499	2,03	1,46	-	0,19	0,12	3,72	2,97	-	0,19	0,05
500 - 999	2,34	1,67	0,16	0,17	0,08	3,35	2,91	-	0,13	0,05
1 000 - 1 999	2,24	1,09	0,46	0,06	0,24	2,58	1,58	0,23	0,09	0,03
2 000 - 4 999	1,50	0,57	0,54	0,08	0,08	1,72	0,62	0,26	0,15	0,08
5 000 - 9 999	1,27	0,68	0,29	0,04	0,15	2,04	1,30	0,08	0,09	0,08
10 000 - 19 999	1,59	0,39	0,52	0,10	0,35	2,49	0,47	1,40	0,05	0,13
20 000 - 49 999	0,87	0,31	0,12	0,00	0,08	0,48	0,28	0,08	0,02	0,05
50 000 a více	1,74	0,82	0,57	0,13	0,15	3,27	0,54	2,42	0,02	0,21

^{*)} podle územní

struktury k 1. 1. 2007

¹⁾ do počtu dokončených bytů celkem nejsou v roce 1998 zahrnuty dokončené byty v domech s pečovatelskou službou a domovech - - penzionech, v nebytových objektech a byty vzniklé stavebními úpravami nebytových prostorů

převzato z ČSÚ²⁴

²³ (Vývoj bytové výstavby v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007, 2008 : 51)

²⁴ (Vývoj bytové výstavby v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007, 2008 : 57)

Tyto výsledky podporují uvedená tvrzení. Zvětšuje se také objem výstavby v obcích s méně než 1 000 obyvateli, což odpovídá rezidenční suburbanizaci. Uvedenou interpretaci se dá vysvětlit i fakt, že i přes masivní výstavbu se Karlovy Vary potýkají s úbytkem počtu obyvatel, který se blíží k padesátitisícové hranici.²⁵

Suburbanizace v Karlových Varech má však svá určitá specifika. Výrazným push-faktorem je zde vysoká poptávka po bytech v centru, a to hlavně ze strany Rusů²⁶. Tyto byty často nebývají jejich stálým bydlištěm, ale místem dovolené, rovněž status-symbolem, ale také vhodným uložením kapitálu. Centrum je tím pádem vybydlené, a to i přesto, že si ve velké míře svou rezidenční funkci zachovává. Tento jev reflektuje i jeden z informátorů:

„Mě mrzí hlavně, když se večer člověk projede po Karlových Varech, tak vidí jenom baráky bez záclon, kde se nesvíí v podstatě, jsou odkoupený a čeká se na to, kdo si je zase odkoupí jiným nějakým... Opravdu je to v podstatě dysfunkční prostor, kde skoro nejsou Češi. Ani člověk si tam nemůže pomalu česky objednat, v podstatě kamkoliv od Thermalu dál jsou nápisy v ruštině, v němčině, no víceméně v té ruštině, takže to je pro mě úplně cizí město v podstatě a všechno okolo už je zase ještě pořád v rukou Čechů a to se snad nezmění.“ (Petr, 23 let, SŠ)

Příčinám a důsledkům tohoto jevu se věnuje článek Dominika Jandla (Jandl, 2008). Důsledkem je „vyšroubování ceny bytů nad jejich reálnou hodnotu“, a to nejen v centru, ale i v okolních čtvrtích, kam se zájem Rusů postupně rozšiřuje. Místní obyvatelé, vzhledem k nízkým platům v Karlovarském kraji, si tak nemohou byty dovolit a stěhují se tedy spíše za město nebo jinam. Samozřejmě též ochotněji byty ve městě prodávají. Z centra se tak postupně stává „město duchů“.

Místní obyvatelé vytlačení z města však samozřejmě nejsou jediným zdrojem suburbanizace v okolí Karlových Varů. Sami Rusové si staví domy na vesnicích v okolí Karlových Varů. Můžeme předpokládat, že pro Rusy je významným pull-faktorem touha po soukromí, bezpečí a komfortu.

---

²⁵ V posledních letech byl tento klesající trend zastaven příchodem imigrantů, jak bylo uvedeno výše.

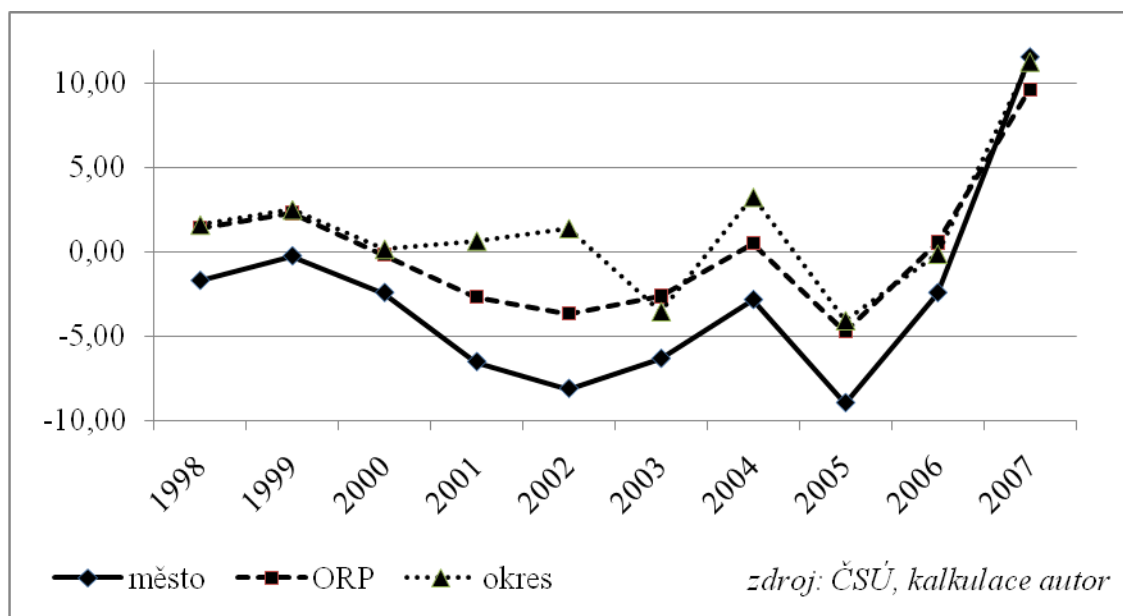
²⁶ Výše byly uvedeny i další okolnosti, které ruské vlastnictví bytů v centru přináší a které z této ruské přítomnosti dále činí push-faktor suburbanizace.

Ztráta rezidenční funkce center měst není neobvyklým jevem, jak jsem uvedl výše. Je však typická spíše pro velkoměsta. Srovnáme-li situaci Karlových Varů se situací v Praze, zde si historické centrum mimo turistické funkce zachovává význam i pro místní obyvatele. Centrum Karlových Varů však většinu těchto funkcí ztrácí.

Tato kapitola nám měla dokumentovat procesy probíhající v Karlových Varech. Graf 5 nám potvrzuje, že úbytek obyvatel probíhá zejména na úrovni města. Na úrovni okresu již se saldo pohybuje kolem nuly. Musíme si uvědomit, že změny migrace v letech 2004 a 2006-7 jsou skokové a jsou pravděpodobně způsobeny tím, že v těchto letech našem země vstoupila do EU, resp. do Schengenského prostoru, a tyto události znamenaly očekávané ztížení podmínek pro získání povolení trvalého pobytu. Mimo těchto výkyvů je patrný úbytek migrací. Nejnižší hodnoty u samotných Karlových Varů nám dokumentují suburbanizační tendence.

Kapitola nám však také mnohé napověděla o přílivu cizinců, a to zejména Rusů do Karlových Varů. V následující kapitole se pokusím přesněji charakterizovat ruskou přítomnost v Karlových Varech.

Graf 5. Porovnání salda migrace města, obce s rozšířenou působností a okresu Karlovy Vary (přepočteno na 1000 obyvatel)

5. Rusové v Karlových Varech

5.1. Ruská menšina v České republice

Dříve, než se budeme zabývat charakteristikou karlovarských Rusů, shrneme si některá obecná fakta o postavení ruské menšiny v České republice. Volkova zahrnuje pod termín „ruská menšina“ poměrně různorodé skupiny. Jedna jsou to příslušníci ruské komunity v ČR, tj. občané Ruské federace s dočasným či trvalým pobytem na území ČR²⁷, a ruské národnostní menšiny, tj. občany ČR hlásící se k ruské národnosti. Přitom ruská národnostní menšina je velmi různorodá skupina, do níž patří ruští emigranti, kteří se do naší země dostali z různých pohnutek, ať už to byla imigrace ve 20. až 40. letech²⁸, která byla spíše politického charakteru, či imigrace sňatková, typická pro období pozdější. Dále sem také patří Rusové, kteří získali občanství v posledních letech. Donedávna platilo, že nabytím českého občanství tito lidé automaticky ztráceli občanství ruské. Dá se usoudit, že tato skupina bude na rozdíl od ruských občanů v ČR svou budoucnost více spojovat s naší zemí. Porevoluční ruská imigrace často také souvisela s otevřením možností k podnikání. Rusové často využívali kontaktů, které získali již za socialismu. V současnosti patří Rusko mezi pět států, jejichž občané nejčastěji porušují pobytový režim na území ČR (Volkova, 2006).

Současná ruská menšina v ČR je tak velmi pestrá, co se týče délky pobytů, důvodů imigrace, cíle působení v ČR, ale např. i názorové orientace a životních hodnot. Můžeme tak hovořit o velké roztržiténosti ruské menšiny. Jednotlivé skupiny si vzájemně nedůvěřují (Ruská národnostní menšina, 2009). To je velmi důležité si uvědomit. V rozhovorech, které jsem uskutečnil, je vidět, že hovoří-li se o Rusech, o jejich přítomnosti ve městě apod., informátoři vždy sklouzávají ke skupině bohatých, tzv. nových Rusů. Tato skupina je ve městě nejvíce

---

²⁷ Občané Ruské federace byli v roce 2007 čtvrtou největší cizineckou komunitou na našem území. (Cizinci v ČR, 2008 : Tab. 1-1.)

²⁸ Na počátku 20. let byla Praha jedním z nejdůležitějších středisek porevoluční emigrace ze SSSR. Navíc zde ruští emigranti měli zajištěny podmínky pro studium a rozvíjení kulturních aktivit. Za druhé světové pak bylo naše území spíše tranzitní oblastí, odkud Rusové odcházeli dále na západ. Po druhé světové válce zde ovšem mnoho ruských emigrantů nezůstalo. Byli nuceni emigrovat dále nebo byli zavlčeni zpět do SSSR.

viditelná²⁹, a proto je pro nás nejdůležitější. Ale není to skupina jediná. Dříve než si nové Rusy blíže charakterizujeme, shrneme si, jak se Rusové do Karlových Varů dostali.

5.2. Historie Rusů v Karlových Varech

Jak jsme si uvedli výše, velmi významným momentem pro Karlovy Vary byla návštěva ruského cara Petra I. na počátku 18. století. Zde taky leží počátek ruské přítomnosti v Karlových Varech. Ruská šlechta sem od té doby pravidelně jezdila. Roku 1898 zde byl podle vzoru kostela poblíž Moskvy postaven pravoslavný chrám sv. Petra a Pavla, jehož stavba byla zčásti sponzorována zámožnými karlovarskými pacienty ruského původu. Tento chrám je dodnes významnou dominantou Karlových Varů připomínající ruskou přítomnost ve městě.

Zajímavou kapitolou z dějin Karlových Varů související s Rusy je jejich osvobození v roce 1945. Americká armáda se přiblížila 7. května ke Karlovým Varům, bylo jí však nařízeno zastavit se. Do Karlových Varů tak jako první vstoupila 11. května Rudá armáda. Můžeme spekulovat o tom, že právě Karlovy Vary byly významným místem, které si Sověti nárokovali.

Po válce jezdili do Karlových Varů jednak sovětsí vysocí důstojníci, jednak za odměnu sovětsí pracující. I v rozhovorech na ně informátoři vzpomínali. Ke konci socialismu jedna informátorka, která tehdy pracovala v lázeňství, vzpomíná, že Rusové tehdy byli dominantní skupinou hostů.

„No tak nebyly tady ty krásný fasády na barákách, nebylo to veselé město, málo turistů, v podstatě jenom samý Rusové v teplákách, jinak nikdo, a na Němce jsme se třepali, že jo. Tak co si budem povídat.“ (Anna, 45 let, SŠ)

5.3. Noví Rusové

Po roce 1989 se tvář Karlových Varů výrazně mění s přílivem ruského kapitálu. Přichází sem noví Rusové, tj. nová ruská ekonomická elita. Pád Sovětského svazu v roce 1991 a

---

²⁹ Je velmi těžké posoudit, nakolik skupina bohatých Rusů svým počtem skutečně v Karlových Varech dominuje a jaké jiné skupiny Rusů v Karlových Varech žijí.

přechod k demokracii a kapitalismu otevřel mnoho nových možností. Možnost podnikání se však v Sovětském svazu otvírala už s nástupem Gorbačovovy přestrojky v polovině 80. let. Období přechodu bylo, podobně jako u nás, provázeno obdobími značné nestability, čehož mohli využít pouze lidé zběhlí. V počátečních fázích bylo podnikání velkým rizikem, neboť nikdo nevěděl, zda uvolňování bude pokračovat. Ovšem čím dříve člověk s podnikáním začal, tím lépe. Později bylo stále těžší uspět.

Noví Rusové byli zejména bývalými vysokými stranickými a aparátnickými funkcionáři nebo šéfy podsvětí. Pro jejich úspěch byly mj. nutné styky z předchozího režimu či snížený práh běžných morálních ohledů. Nutným doprovodným jevem úspěšného podnikání byla korupce, často také bylo nutné dohodnout se s vyděrači a výběřčími výpalného. Dokázal-li však člověk všechno toto, mohl zbohatnout opravdu pohádkově. Z toho však také vyplývá, že rozhodující nejsou schopnosti či profesionální vybava. Klasičtí noví Rusové jsou často lidé spíše průměrných schopností. K získání velkého ekonomického kapitálu tak nebyl potřeba téměř žádný kapitál kulturní.

První generace nových Rusů – těsně po rozpadu SSSR – se vyznačovala stavěním svého bohatství na odív. Vyznačovali se oblibou placení v hotovosti a orientací na nejdražší zboží a služby, a to zejména dobře viditelné. Pro tyto lidi totiž bylo nutné zařadit se do ekonomické elity a toto zařazení náležitě demonstrovat (Duffková et al., 2008). Ekonomická elita se nekryla s elitou kulturní, což se projevilo v jejich životním stylu, zejména v tom, jakým způsobem a za co tito lidé své peníze utráceli.

V druhé generaci se však ekonomická moc nových Rusů spojila s politickou, což vyžadovalo image vyvážených a solidních občanů. Pro tyto elity byla přílišná publicita naopak spíše nežádoucí. Okázalá spotřeba se spíše projevovala u nových Rusů, kteří byli na hraně zařazení do ekonomické elity. Svou spotřebou tak demonstrovali zařazení do skupiny nejbohatších (Dvořák, 2000).

5.4. Charakteristika ruské menšiny v Karlových Varech

V Karlových Varech se objevují právě tito méně bohatí Rusové. Vlastnictví bytu v Karlových Varech je pro ně status-sybolem a ukázat se v Karlových Varech může znamenat zařazení do elity. Ti nejbohatší Rusové však expandují dále na západ, popř. nakupují drahé nemovitosti přímo v Moskvě. Karlovy Vary jsou přes své nesporné výhody

maloměsto, nemohou se svou přitažlivostí a společenským ruchem vyrovnat západním velkoměstům či Moskvě (Jandl, 2008).

Přesto se touha po luxusních statcích, typická pro tyto ruské ekonomické elity, promítla do obchodní sítě v centru města. Orientace na konzumerismus se stala významným faktorem odcizení Čechů a Rusů, neboť běžní místní obyvatelé si nemohou dovolit kupovat stejné zboží jako tito bohatí Rusové. Důležitým poznatkem je, že Rusové se v Karlových Varech díky přílivu ekonomického kapitálu stali i kulturně dominující skupinou. Jejich relativně nižší kulturní kapitál je však tím, co místní obyvatelé dráždí. Celkově se to vše projevuje v odlišném systému norem a hodnot. Více se této třetí ploše ve vztahu Čechů k Rusům v Karlových Varech budeme věnovat níže.

Tabulka 5 nám ukazuje vývoj počtu ruských obyvatel v okrese Karlovy Vary³⁰. Vidíme, že relativní počet obyvatel ruského občanství je v okrese Karlovy Vary mnohem vyšší, než je průměr České republiky, a dokonce je vyšší než v Praze³¹. Všimněme si, že jak okres Karlovy Vary a Praha, tak celá Česká republika mají v podstatě podobný rostoucí trend. Vidíme, že se mezi léty 2003 a 2007 počet obyvatel ruského státního občanství téměř zdvojnásobil.

Tabulka 5. Počet Rusů s povolením k pobytu (stav k 31.12.)

	2003		2004		2005		2006		2007	
	abs.	rel. ¹⁾	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
ČR	12 605	1,23	14 747	1,44	16 627	1,62	18 954	1,84	23 690	2,28
okres Karlovy Vary	929	7,86	1 198	10,12	1 199	10,18	1 393	11,93	1 753	14,71
hlavní město Praha	6 428	5,52	7 495	6,4	8 588	7,27	9 782	8,23	13 055	10,8

¹⁾ počet Rusů přepočtený na 1000 obyvatel

zdroj: ČSÚ, kalkulace autor

³⁰ Data počtu Rusů v samotných Karlových Varech jsou dostupná pouze ze sčítání lidu. Tento jednorázový údaj z roku 2001 by však příliš velkou vypovídací hodnotu neměl.

³¹ Absolutně žije ovšem samozřejmě více ruských obyvatel v Praze. Relativní počet spíše odkazuje v tomu, že v Karlových Varech jsou Rusové mnohem více viditelnou skupinou (více viz níže)

Tabulka 6. Počet hostů a přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Karlových Varech podle země původu

	2005		2006		2007		2008	
	počet hostů	počet nocí	počet hostů	počet nocí	počet hostů	počet nocí	počet hostů	počet nocí
ČR	52 104	273 840	54 967	261 627	60 293	286 537	59 833	274 933
Německo	60 170	326 377	60 246	312 539	53 552	287 672	49 068	290 414
Rusko	37 870	468 727	47 094	578 197	56 542	680 365	66 087	795 184
USA	6 107	44 823	7 130	51 494	6 125	45 173	4 499	31 095
Ukrajina	2 777	30 278	4 688	54 815	6 023	70 076	7 358	88 043
Izrael	3 605	41 723	3 603	38 153	3 510	41 177	3 942	45 994
Celkem	215 482	1 364 345	236 366	1 510 906	247 342	1 637 670	244 614	1 752 279

Zdroj: ČSÚ

Uvedené informace potvrzuje i počet hostů v hromadných ubytovacích zařízeních ve městě Karlovy Vary. Nemůžeme samozřejmě určit účel návštěvy ani typ hotelu, v němž se tito lidé ubytovali. Celkově vidíme značný nárůst zejména u Rusů a Ukrajinců, naopak zřetelný pokles u Němců. Vidíme, že počet ruských i ukrajinských ubytovaných roste i v době, kdy celkový počet hostů klesá. Rusové v počtu přenocování po celou dobu stále výrazněji dominují. Rusové a Ukrajinci v roce 2008 tvořili necelou třetinu hostů v ubytovacích zařízeních a strávili zde polovinu nocí, přičemž v roce 2005 tvořili bez mála pětinu hostů a strávili zde o málo více než třetinu nocí. To je doprovázeno klesajícím počtem Němců. Tato data nám ilustrují dominanci ruské klientely v Karlových Varech³².

5.5. Postavení ruské menšiny vůči české většině

Vzhledem k tomu, že jsem rezignoval na zpovídání Rusů v Karlových Varech, pokusil jsem se najít jiný způsob, kterým bych jejich přítomnost ve městě zdokumentoval. Náhodou jsem narazil na časopis Отдых, měsíčník pro hosty Karlovarského kraje. Časopis je zaměřený „na

³² Částečně se tak potvrzuje následující tvrzení jednoho z informátorů: „Pamatuju si, je to v nedavný době, asi 5 nebo 6 let zpátky, kdy se promenádovalo po Karlových Varech mnoho turistů z Německa, který vytlačili Rusové v podstatě. Ted' už tady není žádná známka po nich. Je tady opravdu jenom setina toho dřívějšího stavu a je mi to líto.“ (Petr, 23 let, SŠ)

kulturu, památky, akce, obchod a aktuální dění v Karlovarském kraji.³³ Jde spíše o reklamní tiskovinu, která je distribuována zdarma na několika místech v kraji³⁴. Do ruky se mi dostalo celkem 5 čísel, nemohu proto udělat relevantní obsahovou analýzu. Ta by pravděpodobně ani nepřinesla žádné zajímavé výsledky. V časopise najdeme rady lázeňským hostům, co se týče výletů do blízkého i širšího okolí Karlových Varů či správného pití lázeňské vody. Píše se zde o historii různých míst, budov ve městě, místních pramenů. Informace o aktuálním dění ve městě se týkají jen mála vybraných událostí. Časopis informuje o postupném průběhu výstavby nové odbavovací haly karlovarského letiště, což je informace vysoce relevantní pro Rusy, neboť oni hlavně toto letiště využívají. V červnovém čísle najdeme informace o hotelu Thermal, zejména o nově otevřeném balneologickém centru. V červencovém čísle se dočteme o filmovém festivalu. Najdeme zde velký článek o karlovarském hokeji a o vítězství hokejového týmu. Vyšla zde i pozvánka k návštěvě slavnostního otevření nové karlovarské multifunkční haly a další informace o hale a jejím otevření. Právě hokej, multifunkční halu a do jisté míry i filmový festival můžeme považovat za jediná styčná témata směřující k místním obyvatelům³⁵.

Nejzajímavějším článkem je však krátký rozhovor s dvanáctiletou nadějí karlovarského badmintonu Jekatěrinou Vataščuk³⁶. Jde o mladou hráčku badmintonu, která s tímto sportem začínala na Ukrajině, nyní však reprezentuje Karlovy Vary na celorepublikové úrovni a má ambice se v budoucnu dostat až na úroveň mezinárodní. Článek o mladé dívce vlastně odkazuje k etablovanosti ruskojazyčné komunity v Karlových Varech.

Celkově tedy pohled do časopisu *Отдых* na jednu stranu naznačuje nejen určitou separovanost ruské komunity od místních obyvatel, ale na druhou stranu i její etablovanost a spjatost s Karlovými Vary. Tyto závěry jsou samozřejmě poměrně odvážné, pokusíme se však níže ukázat, jak to vnímají i místní obyvatelé.

Otázkou je, do jaké míry můžeme hovořit u ruských obyvatel Karlových Varů o asimilaci či segregaci. Asimilace je „proces, jímž lidé zvnějšku (hlavně imigranti) opouštějí svou

---

³³ Tak je časopis prezentován na svých internetových stránkách (<<http://www.oddych.cz/oddych-casopis-rusky/>> [citováno dne 6. srpna 2009])

³⁴ Jedním z míst, kde jsem jej získal já, je obchodní dům Atrium v centru Karlových Varů, který je zaměřen na cizí, zejména ruskou klientelu.

³⁵ Nutno doplnit, že jde o přetisky článků z internetu. Těžko zde tak najdeme nějakou specifickou interpretaci současného dění. Více se k tomuto článku dostaneme níže.

³⁶ Obálka časopisu s Jekatěrinou Vataščuk je zahrnuta v příloze (Fotografie 3)

specifickou kulturu a přizpůsobují se kulturním normám hostitelské společnosti³⁷. Musil uvádí asimilaci jako první stupeň adaptace přistěhovalců na podmínky města, který se projevuje stíráním rozdílů v řeči a chování a který je následován druhým stupněm, a sice akulturací, tj. převzetí zvyků a životních hodnot nového prostředí. Pojem byl vytvořen chicagskou školou, jíž byl považován za proces typický až pro druhou generaci migrantů (Musil, 1967 : 268-270). Ta v Karlových Varech teprve dorůstá. V Tabulce 1 jsme si uvedli počty ruských žáků ve školách okresu Karlovy Vary. Právě zde vidíme zřetelnou asimilační tendenci, která probíhá v druhé generaci. Podobným příkladem může být výše zmíněná mladá hráčka badmintonu Jekatěrina Vataščuk. Ovšem stále je zde velká skupina Rusů, kteří ve městě nejsou trvale usazení a byty, které zde vlastní, jsou pro ně místem dovolených a uložením kapitálu, popř. status symbolem.

Milton Gordon rozlišuje kulturní a strukturální asimilaci. Výše uvedená definice by zde odpovídala asimilaci kulturní. Je zde však ještě aspekt strukturální, tedy koncentrace či rozptýlení přistěhovalců v jednotlivých institucionálních sférách společnosti (Szaló, 2002 : 182). Musíme si uvědomit, že v našem případě se kulturní asimilace týká přijetí českých kulturních norem, popř. nějakých norem, zvyků či tradic specifických pro Karlovy Vary³⁸. Aspekt strukturální je pak spíše omezen na Karlovy Vary a na místní instituce. Szaló ve svém článku dále pojímá asimilaci jako přizpůsobování se dominantní kultuře (či skupině). Ale povaha situace v Karlových Varech není tak jednoznačná. Jak Szaló uvádí, prvotním impulzem k asimilaci jsou zejména motivy ekonomické, tj. zajištění existence (práce, bydlení ad.) a spokojeného života (Szaló, 2002 : 184). Vlastnictví kapitálu a jeho investice ve městě umožnila Rusům etablovat se a stát se významnou a svébytnou skupinou. Tlak na strukturální asimilaci zde tak není tak velký. Do jisté míry vzniká tento tlak až u druhé generace skrze potřebu vzdělání. Ruská komunita totiž nemá vytvořenu úplnou institucionální základnu, jakou by byla např. ruská škola v Karlových Varech. Někteří rodiče však posílají své děti do ruské školy v Praze³⁹. Z toho je vidět, že i kulturní asimilační tlak je do jisté míry otupován.

---

³⁷ „[...] assimilation refers to the process, by which outsiders (especially migrants) give up their distinctive culture and adopt the cultural norms of the host society.“ (Ray, 2006 : 24)

³⁸ Vývoj po roce 1945 znamenal zánik mnohých tradic a zvyků, což je jev typický pro pohraničí. Je proto otázkou, nakolik dnes existují určité zvyky a tradice typické pro Karlovy Vary. Více se tomu věnuji v kapitole o identitě.

³⁹ Takový příklad uvádí z vlastní zkušenosti Marie (20 let, SŠ).

Rusové tak nejsou vůči Čechům v podřízené pozici, nejsou např. příliš nuceni učit se česky. Výsledkem toho jsou poměrně slabé kontakty mezi oběma skupinami a antipatie Čechů vůči Rusům. Jak si ukážeme níže, jednou z věcí, které místní obyvatelé Rusům vyčítají, je právě neochota přizpůsobit se.

Mohli bychom hovořit v souvislosti s Karlovými Vary o segregaci? Záleží na tom, jak ji budeme chápat. Při pohledu do několika encyklopedických publikací jsem se setkal s různým chápáním. Cambridge Dictionary of Sociology chápe segregaci jako nástroj sociální izolace, jímž si dominantní skupina zajišťuje výlučný přístup ke zdrojům (Lemert, 2006). Je jistě oprávněné hovořit o značné míře sociální izolace obou skupin, je ovšem otázkou, nakolik je jedna či druhá skupina dominantní. Podle definice je dominantní skupina „skupina držící moc a autoritu k reprodukci převažující distribuce moci, bohatství a statusu ve společnosti“⁴⁰. V tomto smyslu bychom nemohli ani o jedné ze skupin v rámci Karlových Varů hovořit jako o v pravém slova smyslu dominantní. Spíše bychom mohli hovořit o dvou svěbytných skupinách. A proto také nemůžeme hovořit o segregaci podle dané definice. Je ovšem otázkou, nakolik lidé vnímají ruskou přítomnost jako dominanci a nakolik předpokládají, že taková dominance v budoucnu může nastat. K tomu se pokusím vrátit níže.

Encyclopedia of the City chápe segregaci obecněji jako „prostorovou separaci rozličných skupin na různých místech“⁴¹. Takto pojatou segregaci můžeme v souvislosti s Karlovými Vary diskutovat. Důležitými kritérii segregace ve městě mohou být rasa, etnicita, náboženství či příjem. V okolí Karlových Varů vznikají taková místa určená výhradně pro ruskojazyčnou komunitu. Lokalita v obci Březová, označována za „ruskou vesnici“, se vyznačuje např. i tím, že označení ulic jsou v azbuce. Jedná se v podstatě o gated community. Co se týče centra města a jeho okolí, zde už má mnoho bytů a domů ruské majitele⁴². Kde je to ještě možné, tam se staví nové byty vysoké ceny, tato výstavba se však neomezuje pouze na centrum. Mnoho domů vzniklo a vzniká i v blízkosti centra, kde stále žijí Češi. Ovšem tato oblast není zcela uzavřená českým obyvatelům, i když sem chodí stále méně, protože už pro to nemají tolik důvodů. Vyskytují se tu nápisy v ruštině, ale jsou tu i české instituce, sídlí zde muzeum

---

⁴⁰ „[...] group which possesses the power and authority to reproduce the prevailing distribution of power, wealth and status in society.“ (Ontario Multicultural Association, c1991)

⁴¹ „Segregation is the spatial separation of various groups accross different places.“ (Galster, 2005 : 587)

⁴² Na téma prodeje bytů a domů Rusům jsem hovořil i s paní, která pracuje jako odhadce cen nemovitostí. Ta mi říkala, že dříve Rusové byli ochotni koupit cokoli a dobře za to zaplatit. V současnosti však již více vybírají.

či divadlo. Výstavba se neomezuje pouze na centrum města, ale i na okolní čtvrti, kde žije převážně české obyvatelstvo. Lze tedy tvrdit, že v okolí Karlových Varů najdeme určité segregační tendence, o segregaci však mluvit nemůžeme. Jednak si lázeňské centrum města pro místní stále zachovává pro místní obyvatele některé funkce⁴³, jednak se Rusové v poslední době stěhují i do ostatních čtvrtí.

Spíše než o dominanci či o separaci můžeme hovořit o koexistenci dvou skupin obyvatel, které sice vedle sebe žijí, potkávají se, ale vzájemně spolu nekomunikují. Kontakt se omezuje ve velké míře pouze na potkávání. O vztahu Čechů k Rusům si více povíme níže.

---

⁴³ I když je pro místní obyvatele centrum města stále cizější oblastí. Mezi dotázanými se však objevila i paní, která stále podniká pravidelné procházky do centra a stále vykazuje velkou vazbu k centru města.

6. Prostorové rozložení Karlových Varů⁴⁴

6.1. Územní členění Karlových Varů

Následující kapitola se možná zdánlivě nelogicky vrací k obecné charakteristice Karlových Varů. Zařadil jsem ji však až sem, neboť se zde chci zabývat i vlivem ruské přítomnosti na prostorové rozložení města a přidat k tomu jedno zajímavé srovnání. A to by bez předchozí kapitoly nebylo možné.

Jak je uvedeno výše, město Karlovy Vary v současné podobě vzniklo až po druhé světové válce. Do té doby byly Karlovy Vary pouze dnešní historická část v údolí řeky Teplé, až v roce 1939 byly s Karlovými Vary sloučeny okolní obce Tuhnice, Rybáře, Drahovice, Doubí, Březová, Dvory, Kolová a Bohatice, přičemž dnes již Březová a Kolová jsou samostatné, naopak přibyly některé další části (např. Stará Role či Sedlec). I z toho je vidět, že centrum města se postupně posouvá směrem dál od lázeňského centra.

Pokusme se nyní Karlovy Vary zařadit do některé z modelů územního členění měst, jak je uvádí Musil⁴⁵. Dovolil bych si tvrdit, že struktura Karlových Varů je nejbližší struktuře polycentrické. Autorem této koncepce jsou Harris a Ullman. Ve své koncepci hovoří o tom, že města mají více center (jader), každé se přitom specializuje na určitou funkci. Někdy tato jádra existují od založení města, jindy vznikají štěpením původního centra. Tato centra bývají hierarchizována, existuje tak jedno dominantní centrum města. Karlovy Vary bychom mohli zařadit k prvnímu případu. Je ovšem otázka, do jaké míry jsou jednotlivá centra funkčně oddělena.

6.2. Centrum Karlových Varů

Karlovy Vary se v současnosti potýkají s tím problémem, že jim skutečné centrum chybí. Lázeňské centrum (1) bylo centrem dění dříve. V kapitole o suburbanizaci v Karlových

---

⁴⁴ V textu následující kapitoly se budou objevovat odkazy v podobě hvězdičky a velkých čísel v závorce. Ty odkazují k místům v přiložené mapce, která má napomoci lepšímu pochopení rozložení města.

⁴⁵ Musil uvádí a dále popisuje celkem 5 teorií, a sice 1. teorii soustředných zón, 2. teorii sektorovou, 3. teorii několika jader, 4. teorii přirozených oblastí, 5. teorii symbolických hodnot (Musil, 1967 : 173)

Varech jsme hovořili o ruské invazi (řečeno s R. E. Parkem) do tohoto centra města. Průměrný místní obyvatel se do centra dostane jen zřídka⁴⁶, což je navíc způsobeno geografickou polohou - jak je patrné z mapky, je centrum obklopeno kopci - a faktem, že touto částí neprochází žádná významná komunikace. Proto se návštěvník často podiví tomu, jak málo Čechů v této části potká. Odtud pravděpodobně pramení pocit návštěvníků, že Karlovy Vary jsou „ruské město“. Obchodní síť se této ruské dominanci v centru města přizpůsobila. Já sám si například vzpomínám na papírnictví u Vřídla, kam jsem jako malý kluk chodil. Dnes se tam však nachází obchod s drahým oblečením. Pro lázeňské účely je tato část města vskutku dokonale uzpůsobena. Je zastrčená, odstřižená od dopravního ruchu. Tato izolovanost však částečně vede i k úpadku institucí, jež zde odjakživa sídlí, tj. divadlo*, galerie* či muzeum*.

V rozhovorech mě zajímala otázka, jak místní obyvatelé centrum vymezují. Někteří chápou centrum jako lázeňskou část plus přilehlou část vymezenou hlavní poštou, Masarykovou třídou a Tržnicí (2). Jiní lázeňskou část jako centrum nechápou a za centrum považují pouze tuto přilehlou část. Zdeňka (65 let, VŠ) dodává, že obě tyto části jsou dvě různá centra.

Někteří informátoři oceňují přínos Rusů v tom, že toto staré lázeňské centrum opravili a dali mu hezčí tvář. Pro jiné dotázané však centrum ztratilo své kouzlo, stalo se pro ně prázdným, bezduchým prostorem.

„Přišli tam lidi, který k tomu nemaj vztah a s tím souvisí, že ten barák, co jsem měl ten ateliér, je zbouranej. [...] Takže to je škoda, to samý mně skončila zubařka [...], stejným způsobem, takže ta ulice vlastně ztrácí... ne, že by se to zbořilo, ale ztrácí to, to město ztratilo... svůj genius loci. Ztratilo to svůj duch, s těma lidma to odešlo, prostě historie se trhá a teď tam vznikaj ty novostavby a zrovna nedávno jsme na to koukali s kolegou od Thermalu a vlastně všude ti vyrůstaj... začíná z toho bejt takový to neosobní Monte

---

⁴⁶ Všimněme si, jak často chodí do lázeňského centra naši informátoři. Anna (45 let, VŠ) zde pracuje, takže sem chodí každý den. Věra (80 let, SŠ) je důchodkyně a s přítelkyní sem pořádá pravidelné procházky. Josef (50 let, SŠ) sem chodí zřídka pracovně. Říká, že zde dříve byl často, měl zde ateliér, ale nyní ho sem již nic netáhne, přátelé se odsud odstěhovali. Petr (23 let, SŠ) sem také chodí zřídka, v podstatě pouze za kulturou do klubu či do divadla. Václav (70 let, VŠ) a Iva (65 let, VŠ) se sem jdou projít přibližně jednou týdně, Jiřina (63 let, VŠ) sem nechodí, protože si zde nechce připadat „kak u nas v děrevně“. Marie (20 let, SŠ) a Jana (20 let, SŠ) se shodují na tom, že sem v podstatě chodí pouze, když přijede nějaká návštěva.

Carlo. Betonový krychle ve stráních, hustě zastavěný, aby se využily ty pozemky, takže z toho vzniká takovej hnus. “ (Josef, 50 let, SŠ)

Další zajímavý pohled přináší jiný informátor při pohledu na fotografii Staré Louky, jedné z nejznámějších ulic v centru.

„No jo no, kulisa Karlových Var, všude zlatnictví, jediný zajímavý v té ulici je kavárna Elefant s obrovskou tradicí a překrásnej prostor. Nádherná kavárna. Každopádně přesně tady už začíná ta dysfunkce veškerá, protože je to jenom kulisa, obrovská kulisa. Karlovy Vary jsou obrovská kulisa vesměs. Protože za ní to vypadá úplně jinak všechno. Rozhodně ty baráky, kamkoliv člověk vystoupí, jsou popadaný, rozebrány, špatný, ve špatným stavu.“ (Petr, 23 let, SŠ)

Druhý zmíněný informátor udává nad fotografií Staré Louky toto:

„Výzkumník: A líbí se ti, že je to takový opravený?

*Informátor: Tady je to sporný. Jako povedly se některý opravy, ale **není to už naše město.**“ (Josef, 50 let, SŠ)*

Ať už však vymezíme centrum města jakkoliv, chybí zde otevřený veřejný prostor. V podstatě jediným větším karlovarským náměstím je Náměstí Milady Horákové*, jako centrum však nefunguje. Není totiž dopravním uzlem. Jeho plocha není otevřená, uprostřed náměstí se nachází betonová budova s obchody, pod náměstím garáž. Náměstí ze dvou stran tvoří obytné domy, z jedné strany škola a magistrát města, z jedné strany poliklinika, lékárny a vietnamská tržnice, přiléhá sem čínské bistro. Nejsou zde žádné restaurace ani obchody typické pro jiná náměstí.

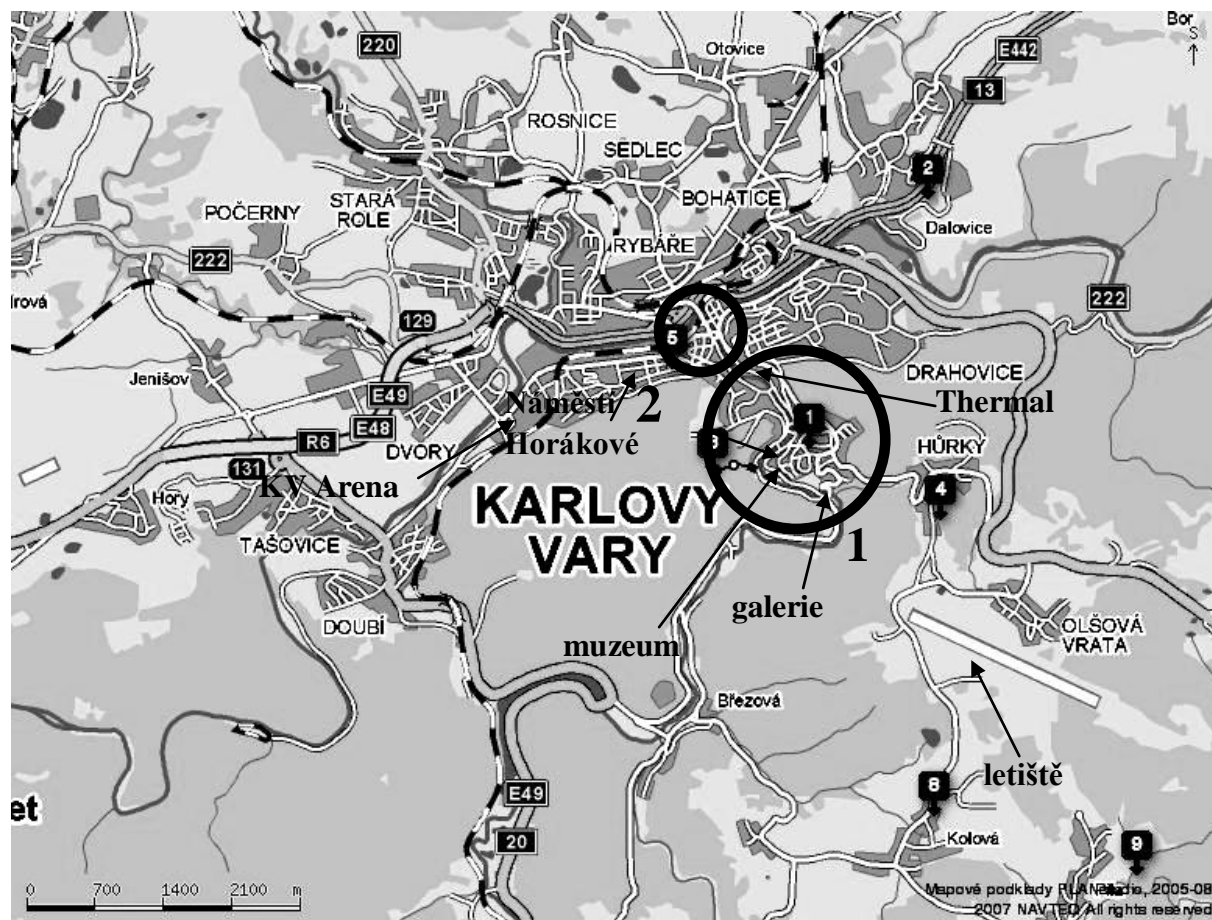
Dalším takovým místem, které by na centrální veřejnou plochu mohlo aspirovat je prostranství před hotelem Thermal*. Stává se jím však pouze během filmového festivalu, kdy je skutečným centrem dění. Jindy však i zde je prázdno, není zde nic, co by sem lidi přitáhlo. Pro místní obyvatele to není místo příjemné, nemá pro ně estetickou hodnotu, neradi sem chodí.

Veškerá tradiční místa se nacházejí právě v historické části, která ovšem leží v údolí mezi kopci, a nenachází se zde tak žádné volné prostranství. V současnosti a nedávné minulosti nevzniklo žádné veřejné prostranství, které by svou povahou mohlo aspirovat na nové

centrum města. Bohužel je tomu opravdu tak, že dnešními skutečnými centry měst se stávají stále vznikající nákupní střediska.

Topografie Karlových Varů tak má za následek, že neexistuje žádné přirozené centrum, místo, kde by se mohl soustředit život města. Ten je tak přenášen do okolí Tržnice, která je centrální přestupní stanicí městské dopravy.

Obrázek 1. Plánek Karlových Varů

Zdroj: www.mapy.cz

6.3. Dvojí centrum (srovnání Karlových Varů a San Antonia)

Zmiňoval jsem se o dvojím centru Karlových Varů. Ve svém článku se Arreola zabývá San Antoniem a nachází zde podobný jev. V popisu San Antonia nacházíme několik paralel s Karlovými Vary. Podívejme se tedy na situaci v San Antoniu v minulém století a pokusme se ji srovnat s Karlovými Vary.

Na počátku 19. století utvářela San Antonio hispánská a mexická komunita. Typickým prvkem zde byla náměstí (plazas), která byla odkazem ke koloniální minulosti. Tato náměstí byla původně centry hispánské komunity. V polovině 19. století začal příliv nehispanických přistěhovalců, Američanů. Náměstí se začala proměňovat s tím, jak se zde usazovaly nové nehispanické autority. Na konci 19. století se San Antonio naplno stává místem střetávání kultur a začíná se vytvářet jakási „dvojitá krajina města“. Architektonické prvky ve městě ukazují na segmentaci prostoru města. Hispánský kulturní otisk se začíná separovat. Na začátku 20. století vznikají dvě centra města, hispánské a americké. Postupně klesá zastoupení hispanců ve městě. Obě komunity jsou odděleny, přirozenou hranicí se stává řek San Pedro. V roce 1941 byla provedena rekonstrukce centra do podoby zromantizované hispánské vesničky La Villita, jejímž účelem bylo přitáhnout turisty. V této čtvrti však hispanci nežili. V současnosti město výrazně proměnila suburbanizace (Arreola, 1995).

Z příkladu San Antonia vidíme, jak město ovlivňuje příchod velké a dominantní skupiny. Současné Karlovy Vary můžeme v několika ohledech přirovnat k San Antoniu v polovině 19. století. Hlavní paralelu nacházíme ve dvojím centru města. Rusové nejsou v natolik dominantní pozici. Jak bylo uvedeno výše, nedochází zde ani k segmentaci prostoru města. Vzhled a krajina centra města se však určitým způsobem mění. Do panorámatu centra města přibývají nové stavby. Byty v těchto domech jsou primárně určeny pro ruskou klientelu. V centru se objevují nápisy v ruštině a nápisy v češtině mizejí⁴⁷. Je ovšem otázkou, zda bude ruský příliv i nadále sílit a promění město podobně, jako americký tlak proměnil San Antonio, a stanou-li se Rusové dominantní skupinou. Statistická čísla z posledních let ilustrují sílící příliv Rusů a ruskojazyčných obyvatel do Karlových Varů. Změny v San Antoniu totiž probíhaly v širším kontextu. Karlovy Vary jsou spíše samostatným ostrovem ruské imigrace. Ale už dnes se ironicky hovoří o „ruské většině“ a „české menšině“ v Karlových Varech. Lidé si ruský vliv na město plně uvědomují a vnímají skupinu jako dominantní. Je otázkou, nakolik tento pocit je skutečný. Ovšem zřetelné jsou obavy ze sílícího ruského vlivu, který by mohl vyústit až v proniknutí Rusů do vedení města⁴⁸.

---

⁴⁷ Ruské nápisy ilustruje Fotografie 4 v příloze.

⁴⁸ „No, ještě potom, to nevím, jestli je pravda, ale jsem se to někde dočetla, že jakmile mají stálý pobyt, nebo trvalý pobyt, tak budou mít volební právo. No dobrý, tak bude v budoucnosti starosta ruskej?“ (Jiřina, 63 let, VŠ)

V rozhovorech se vyskytl i názor v podstatě opačný:

7. Lokální identita obyvatel Karlových Varů

7.1. Definice lokální identity a různé její aspekty

V následující kapitole charakterizuji lokální identitu a zasadím ji do kontextu Karlových Varů. Pokusím se odpovědět na otázku, zda a jakým způsobem Rusové svou přítomností proměňují identitu místních obyvatel, popř. zda a jakým způsobem identita místních obyvatel nějak ovlivňuje vnímání Rusů. Nejprve si však povíme něco o lokální identitě obecně.

Už Robert Ezra Park chápal město nejen jako soubor lidí, ulic a budov, ale zdůrazňuje, že město je „stav mysli“, sestavený z tradic, obyčejů, postojů a pocitů udržovaných naživu tradicemi“ (Park, Burgess, & McKenzie, 1925 : 1). Právě díky sdílení těchto pocitů může vzniknout lokální identita. Tajfel chápe identitu jako „jedincovo vědomí, že patří k určité skupině společně s emocionální a hodnotovou významností jeho členství“ (Kaľwa, 2008). Tajfel je sociální psycholog a i tato definice odpovídá spíše potřebám sociální psychologie. Zdůrazňuje pouze jeden aspekt identity, a sice aspekt kognitivní. Identita má však i aspekt konativní, tedy vnější projev identity, způsob, jakým ji jedinec manifestuje. Zich navíc zdůrazňuje, že regionální identita, a dle mé úvahy i identita lokální, má dva aspekty. Kromě integrace se sociálním prostředím je to i vztah k území ve fyzickém smyslu (Zich, 2003). Jak uvádí Szczepanski, lokální společenství se stává symbolickým univerzem, které je tvořeno deseti kumulovanými hodnotami lokální identity:

1. individuální identifikace s lokálním společenstvím, s regionem, jeho obyvateli a kulturou,
2. rozdělení na „my“ a „oni“, které existuje v kolektivním vědomí,
3. formy politické aktivity, dominantní politické strany a volební preference, historické a nové politické organizace,
4. vazba na místo a prostor,

„[...] pořád doufám, že přijdou nějaký rozumný lidi, který už to budou nějak rozumně řídit, že budou patrioti toho města a nebránil bych se tomu, ať to je třeba Rus. To mi nevadí. [...] když by to byl osvícený člověk, kterej to bude držet u huby, aby se tady nedělaly tyhle běsy“ Josef (50 let, SŠ)

Dá se však očekávat, že tento názor bude ve výrazné menšině.

5. uvědomování si kulturního dědictví, chápání a vnímání významů a symbolů materiální kultury a jejích korelátů,
  6. sebeuvědomění parametrů životního prostředí,
  7. příslušnost k náboženským společenstvím a kostelům,
  8. vztah k dějinám regionu, jeho hrdinům a historickým organizacím,
  9. společné hospodaření v regionu, ekonomická dimenze spolupráce a konkurence mezi regiony na úrovni státu, kontinentu a světového systému,
  10. existence určitých stavebních forem a systému územního plánování, které jsou charakteristické především v tradiční architektuře dané oblasti (regionu).
- (Szczepański & Śliz, 2008 : 5)

Kognitivní aspekty místní identity se projevují ve sdíleném a sociálně konstruovaném způsobu chápání městského prostoru (odpovídá čtvrtému bodu). To souvisí s dichotomií prostoru, tj. nestrukturované entity, a místa, tj. prostoru strukturovaného pomocí jemu udělených významů. Zatímco prostor je symbolem svobody, místo se stává vyjádřením stálosti a bezpečí. Právě přeměna prostoru v místo umožňuje, aby se člověk k tomuto místu připoutal, aby se místo stalo součástí jeho identity (Szczepański & Śliz, 2008).

Obyvatelé města mění prostor v místo na základě produkce významů vtělených do města a spojení pojetí sebe sama s takto nově osvojenou městskou plochou. Právě tímto způsobem vzniká a upevňuje se vztah k místu. Společná identita vzniká a je upevňována sdílením těchto významů. Toto vymezování a označování je každodenním procesem, je plynulé a vágní, neustále se proměňuje. Síla této identity vychází z toho, do jaké míry jsou tyto významy společné. Tyto významy vznikají okolo specifických místních hodnot, norem, mravů, zvyků, jazyka (nářečí a dialektů) či oblékání. Společné sdílení významů je upevňováno např. pomocí tradic, slavností a rituálů, nebo vědomím společné historie (viz pátý a osmý bod desatera), popř. společným zájmem (do jisté míry odpovídá devátému bodu).

Významným prvkem upevňování identity je existence veřejných prostor, kde se lidé mohou scházet či jen potkávat. Veřejný prostor je pro Habermase prostor pro komunikaci, vytváření názorů a postoje ke světu v konfrontaci se soudy ostatních lidí. Umožňuje tak lidem identifikovat se s určitým místem a neustále se utvrzovat o existenci druhých lidí, se kterými mám mnohé společné a kteří patří do stejné skupiny jako já.

Protikladem veřejného prostoru je prostor soukromý, využívaný výhradně jedincem, popř. členy jeho primární skupiny. Hranice veřejného a soukromého prostoru je flexibilní, vyznačování jeho hranic probíhá např. odhalováním či zatajováním určitých informací či

vybíráním přátel. Mezi veřejným a soukromým prostorem existuje ještě skupinový prostor, což je oblast přístupná pouze členům určité skupiny a je jimi též udržována⁴⁹ (Klich-Kluczevska, 2008).

Sdílená zkušenost není jediným sociálním aspektem identity. Bauman ve svých úvahách o vlastní (in-group) a cizí (out-group) skupině tvrdí, že tyto skupiny jsou antagonistické, ale zároveň se vzájemně podmiňují (druhý bod desatera). „Cizí skupina je přesně onou imaginární opozicí, již k sobě vlastní skupina potřebuje pro svou sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu,“ (Bauman, 2000 : 45) píše. To si velmi dobře uvědomovaly a uvědomují totalitní režimy, pro něž je vždy důležitá existence nepřítele. Tím si zajišťují větší emocionální angažovanost lidí. Podobně se silně identita projevuje ve městech, která se staví do opozice vůči jiným městům, např. Brno vůči Praze.

7.2. Podpora a význam lokální identity

Městská samospráva se může na utváření a posilování identity podílet rozličnými způsoby. Jednou možností je podpora místních zvyků, místní kultury všech možných forem, místních tradic apod. Takovou cestou může být i dobrá péče o veřejné prostory, město by mělo hledat způsob, jak lidi přimět, aby tyto prostory navštěvovaly a vzájemně se zde setkávaly. S tím souvisí i připomínání historie města, která je významným společným prvkem, kolem něž se identita buduje. Historická místa by měla zejména být veřejnými prostory, kde se lidé budou setkávat, historické budovy by měly sloužit k veřejným účelům. Významným prvkem budování identity, a to nejen té místní, ale i regionální a národní, je pojmenování významných ulic, ploch, domů, zastávek a dalších urbanistických prvků ve městě. Tato pojmenování se mohou vztahovat k významným událostem, osobnostem či artefaktům týkajícím se města (resp. regionu či národa)⁵⁰. Velmi významná je samozřejmě podpora sportu, která může podporovat identitu velmi rozličných skupin obyvatel. Město by také mělo dbát o svou

---

⁴⁹ V Karlových Varech má ruská, resp. ruskojazyčná komunita svůj skupinový prostor, jímž je chrám sv. Petra a Pavla.

⁵⁰ „Historii lokálního společenství vytvářejí důležité a významné události a také místní hrdinové a velké osobnosti, ať už se členy této společnosti stali záměrně či náhodně,“ tvrdí (Szczepeński & Śliz, 2008 : 2). Příkladem může být např. pojmenování stanic v pařížském metru, které ve velké míře odkazuje k významným historickým etapám francouzské historie.

prezentaci v médiích, a to např. právě v souvislosti se sportem či v souvislosti s pořádáním mediálně přenášených či v médiích zmiňovaných akcí apod. Obecně by město mělo zdůrazňovat svou jedinečnost a význam, hledat tento význam nejen na národní úrovni, ale i mezinárodně či celosvětově. Tohle vše ale funguje až ve chvíli, kdy město skýtá dobré životní podmínky pro své obyvatele, dobré pracovní příležitosti apod. Právě to bychom měli považovat za základní kámen budování identity, kterým ovšem souvisí s těmi ostatními.

Musíme si také uvědomit, proč je pro místní samosprávy podpora lokální identity důležitá. „[...] o schopnostech komunity a společenství rozhodují identity lidí a míst“, píše Szczepanski (Szczepański & Śliz, 2008 : 2). Lidé totiž rozvíjí své schopnosti v rámci komunity, a tak přinášejí užitek i jí. Jsou připraveni jednat ve prospěch skupiny. Svázanost s lidí s místem znamená, že lidi považují toto místo za své a tak se k němu i chovají⁵¹. Lidem pak více záleží na stavu svého osobního majetku, ale i na vzhledu veřejných prostor. Zejména u turisticky zajímavých míst je toto velmi důležité. Dalším důsledkem silné místní identity je ten, že lidé více spojují svou budoucnost s tímto místem. To zmiňuje případný pokles počtu obyvatel. Navíc i lidé s vyšším vzděláním, kteří častěji migrují za prací, neztrácejí vazbu na původní místo bydliště. I to může být pro toto místo prospěšné.

7.3. Projevy lokální identity v provedených rozhovorech

Můžeme tak najít některé vnější projevy místní identity, které nám mohou posloužit jako indikátory této identity. Podle Zicha lze místní identitu zkoumat na základě údajů o stabilitě a migraci obyvatelstva, pozorování životního stylu, zvyků, obyčejů a tradic, pozorování péče o vlastní dům, krajinu, životní prostředí, památky apod. Jak jsem uvedl výše, ve městě se projevuje zřetelná suburbanizace. Poukázal jsem však na její příčiny, které mohou, ale nemusí mít kořeny ve snížené identitě místních obyvatel. Tuto skupinu zastupoval ve výběru informátorů Josef (50 let, SŠ). Ten na jednu stranu vyjmenovává mnoho negativ, která ho z Karlových Varů vytlačila, ale přesto sám sebe nazývá patriotem. Podobnou zkušenost udává i Věra (80 let, SŠ) se svými potomky:

---

⁵¹ Výměna obyvatel pohraničí, znamenající příchod obyvatel se sníženou místní identitou, znamenala pro tato místa často poškození. Lidé, kteří k majetku přišli většinou velmi snadno, o něj odpovídajícím způsobem i pečovali.

„Takže já tu děti nemám. Mně je to až i líto. Všichni říkali „my bysme z Varů nikdy nešli“ a najednou je jim tu přelidněno, přeputováno, nemají kde zaparkovat.“

Nížší svázanost místních obyvatel s místem je pravděpodobně jen jednou z příčin ruské invaze do centra města. Můžeme předpokládat, že lidé jsou z Karlových Varů vytlačováni, ale přesto si k nim někteří zachovávají určité vazby. Konkrétní silná a slabá místa lokální identity v Karlových Varech si můžeme demonstrovat na jednotlivých bodech výše uvedeného desatera.

V rozhovorech informátoři vykazovali různou míru vazby k místu, většinou však poměrně silnou. Příkladem může být tato věta:

„Pro mě Vary v podstatě, protože jsem tady od pětáctýřicátýho, já mám na ně slabost, to se prostě nedá jinak.“ (Václav, 70 let, VŠ)

„I když tohle všechno nám vadí, co tady je, tak přesto ty Vary jako město a to okolí je tak důležitý, že si nemyslím, že bych chtěla bejt někde jinde.“ (Zdeňka, 65 let, VŠ)

Nebo věta jiného informátora:

„V Karlových Varech jsem se narodil a chtěl bych tady taky zemřít, což neznamená, že tady budu žít celý život.“ (Petr, 23 let, SŠ)⁵²

Nejmenší se vyskytla u dvou slečen a jedné paní, které bydlí na kraji města⁵³. Naopak oba zmínění informátoři žijí či žili v blízkosti centra města. Je zde možná hypotéza, že život v krásném prostředí či jeho blízkosti více poutá člověka k místu, kde žije. Proto ztráta významu centra města a omezení návštěv těchto míst může znamenat poničení těchto pout.

Protiklad „my“ a „oni“ se v rozhovorech objevuje v několika rovinách. Dvě hlavní roviny jsou identifikace s Karlovými Vary („my Karlovaráci“) a vymezení se vůči okolí a potom vymezení Čechů vůči Rusům („my Češi“). Síla identifikace s Karlovými Vary vlastně odkazuje k identifikaci se sociálním prostředím. Ta se v rozhovorech projevovala v různé

---

⁵² Zde vidíme zřetelný rozpor mezi kognitivním a konativním aspektem identity. Vidíme také, jak je pro identitu důležité, aby místo bylo zároveň dobrým místem k životu.

⁵³ Dalším momentem odlišnosti může být i rozdíl mezi muži a ženami. V jednom rozhovoru jsem se na to ptal a zdá se, že ženy mají jiný sklon vytvářet si identitu podle místa, kde žijí, než muži.

frekvenci, což odkazuje k různému stupni identity. Nejvíce se tato identifikace projevovala u informátora Petra (23 let, SŠ), který byl současně občansky aktivní. Příkladem této identifikace může být následující věta:

*„Máří Magdaléna, která právě trpí vším tím, co se kolem ní děje, ty hotely, narušila se jí statika. Víceméně **budeme rádi**, když se podaří udržet tuhle stavbu takovou jaká je, protože velmi trpí zásahama kolem sebe a museli už jistit síť krov [...].“*

Zvýrazněná část odkazuje k sounáležitosti s lokálním společenstvím.

Vymezování se vůči Rusům spíše vycházelo z povahy rozhovoru, kde Rusové samozřejmě byli důležitým tématem. Přesto lze usoudit, že pro nikoho z dotazovaných nebyli Rusové přirozenou součástí lokálního společenství, a to ani u Anny (45 let, VŠ), která k nim vykazovala poměrně vřelý vztah.

Výjimečně se objevilo i jiné sebevymezení. Jedna Anna (45 let, VŠ) se vymezuje vůči Praze, dvakrát se objevila identifikace se čtvrtí a u Věry (80 let, SŠ) identifikace také se svou generací.

7.4. Vnímání politické situace v Karlových Varech

Třetí bod desatera kumulovaných hodnot lokální identity je významně spojen s politikou. Specifické formy politické aktivity, politické strany či politické organizace jsou rovněž faktory utváření lokální identity. A nejde jen o to, nakolik jsou obyvatelé města aktivně zapojeni do věcí veřejných, ale i o to, jak je vnímají a jaký význam jim přiřkládají.

Co se týče politické situace v Karlových Varech, zde se ozývá od všech dotázaných bez výjimky velmi hlasitá kritika vedení města. Kritizují město za špatnou situaci v kultuře, kvůli aférám, které pronikají do médií⁵⁴. Zásadním tématem pro všechny dotázané je rozprodávání nemovitostí ve městě Rusům. Vina je přitom přikládána více vedení města než Rusům. Příkladem je tento úsek rozhovoru:

---

⁵⁴ V té době se zrovna v médiích objevila aféra spojená s vedoucí karlovarského stavebního úřadu.

„Tohle je na tom nejhorší, že nás prostě takhle jakoby zaprodaj, oni sice se z toho ty jednotlivý zařídí, maj z toho nějaký peníze... ale to je možná ještě horší než ty Rusáci. Že jim to právě takhle jako prodaj.“ Marie, 20 let, SŠ)

Josef (50, SŠ) vidí město jako „nepřátelské vůči svým obyvatelům“, což demonstruje na případu své maminky, která bydlí v centru. Jana (20 let, SŠ) přidává zkušenost svých rodičů z podnikání v centru města. Pro Čecha je dnes podle ní velmi těžké tam podnikat.

Jak už jsem uvedl, informátor Petr (23 let, SŠ) se občansky angažoval v občanském sdružení O co jim jde. Sdružení však opustil kvůli pocitu marnosti svého úsilí. Sám problém současných Karlových Varů vyjadřuje takto:

„[...] ta síla peněz je rozhodně silnější, než morální kodexy těch lidí, který s nima zacházej“.

Dodává, že jeho hrdost na Karlovy Vary klesá právě s těmito problémy. Dá se předpokládat, že Michalovu zapojení do občanského sdružení předcházela silný vztah k místu (patriotismus). Ten však poznáním opravdového stavu věcí utrpěl. Úspěchy s občanskou angažovaností slavili Zdeňka (65 let, VŠ) a Václav (70 let, VŠ). Ti byli zapojeni do občanského sdružení na záchranu Karlovarského symfonického orchestru.

Rusové a špatně fungující magistrát jsou spolu s filmovým festivalem hlavními charakteristikami Karlových Varů navenek. V úvodu jsem již hovořil o své vlastní zkušenosti. Podobné vnímání se vyskytlo i u některých informátorů. A to, že se lidé setkávají s tímto pohledem, také ovlivňuje jejich identitu.

„Výzkumník: Nic významného jiného tady není, než ruský město a festival?“

Informátor: Já myslím, že je to dost takovej předsudek. Zase mě to dost naštve na druhou stranu, když to někdo řekne.“ (Jana, 20 let, SŠ)

„No ještě jedna taková zajímavá věc, já jsem teda z Moravy, a když tam přijedu, já nevím, na maturitní sraz po padesáti letech, tak první otázka: Ještě smíte ve Varech hovořit česky?“ (Zdeňka, 65 let, VŠ)

7.5. Vnímání historie Karlových Varů

Dalším významným momentem je vztah k dějinám regionu. V kapitole o historii Karlových Varů jsme si demonstrovali bohatost dějin města. Zájem o minulost Karlových Varů, která rozhodně není nezajímavá, se projevuje i u některých informátorů:

„Na počátku 19. století jsme byli snad jedna z nejnavštěvovanějších a nejluxusnějších destinací vůbec v celý Evropě. Jezdili k nám představitelé států, ministři a básníci, spisovatelé, naprosto všichni ty, co znamenali něco v kultuře. Na to jsem pyšnej, vypadalo to krásně. Rozhodně se zajímám o minulost.“ (Petr, 23 let, SŠ)

Přesto tato minulost má svá specifika. Lidé zde nemají přímé spojení s touto minulostí, jejich předkové tuto minulost nezažili. Nenajdeme zde žádné slavné rodáky, místními hrdiny jsou spíše slavní návštěvníci⁵⁵. Významnou osobností je kromě zakladatele Karla IV. např. Dr. David Becher, po němž je pojmenována ulice v centru města.

Vencálek tvrdí: „Základním smyslem identity obyvatel v prostoru a čase je posilování vědomí kontinuity vývoje. [...] Jedná se o jakýsi přenos vědomí v čase. Tento přenos je realizován prostřednictvím širě akceptované a realizované kultury, a to jak svými objektivními, tak subjektivními projevy“ (Vencálek, 2004). To, že většina obyvatel jsou noví osídlenci z období po roce 1945, znamená absenci takové kontinuity.

To je zároveň příčinou absence tradic, zvyků, specifických hodnot a norem či např. specifického dialektu. Existují zde tradice organizované městem, jako je zahajování lázeňské sezony, či filmový festival. O zahajování lázeňské sezony se dotazovaní vyjadřovali většinou dost nepochvalně. Filmový festival oceňují mladí. Dotazovaní mladí se festivalu účastní jako diváci, ale dodávají, že pro většinu místních mladých je to spíš příležitost k oslavování. Pro mladé je festival i významnou charakteristikou Karlových Varů navenek. V podstatě je pro ně obdobím, kdy Karlovy Vary nejsou „ruským městem s nefungujícím magistrátem“. Pro jiného

---

⁵⁵ Jediný opravdu slavný rodák, který mě napadl, je Karl Hermann Frank, což není rozhodně osobnost, na níž by někdo z místních obyvatel chtěl být pyšný. K zajímavým osobnostem odkazují názvy ulic v blízkosti Náměstí Dr. Milady Horákové, a to ulice Dr. Engla a Dr. Janatky. To byli první významní lázeňští lékaři českého původu v Karlových Varech. Přesto jsou to osobnosti méně známé. Toto zdůrazňování českých prvků v dějinách Karlových Varů je častější, a to např. i v tom, že Karlovy Vary byly místem evropské premiéry Dvořákovy Novosvětské symfonie.

dotázaného však filmový festival žádný přínos pro Karlovy Vary nemá. Je pro něj jen „pražskou akcí zasazenou do karlovarských kulis“ (Josef, SŠ, 50).

Absence přímého vztahu k dějinám města vedla i k reinterpetaci významů a symbolů materiální kultury. Noví osídlenci přicházeli do zcela nového města a museli si nově zinterpretovat kulturní pozůstatky po německém obyvatelstvu, popř. to, co bylo po roce 1945 nově vytvořeno. Slabotínský ve své práci o roce 1945 v Karlových Varech píše o odstraňování německých symbolů z města⁵⁶ (Slabotínský, 2005). V současnosti je významným prvkem, na který pamětníci vzpomínají, bufet Vindobona na Masarykově třídě. Můžeme to považovat za určitý kulturní symbol, který odkazuje k nostalgii po dobách minulých. Nostalgie, s níž na tento bufet místní lidé vzpomínají, může být vzpomínkou na dobu stálosti a neměnnosti v době dynamických změn charakteru a vzhledu města. Pro určitou generaci je právě Vindobona určitým symbolem, kolem nějž se vytváří identita. Dříve byla místem, kde se lidé scházeli. Chodilo sem celé město. Nenapadá mě v současnosti žádné takové místo, kde by se lidé scházeli. Je to možná způsobeno rostoucí oblibou hypermarketů. Ty ovšem svou povahou neumožňují vytváření identity, neboť jejich základem není jedinečnost, ale naopak stejnost.

Mnoho takových jedinečných prvků se nachází v historickém centru města. Výše jsem uvedl, že právě k této části Karlových Varů lidé ve velké míře ztrácejí vazbu. Jsou odtud v podstatě vytlačováni Rusy. Dotazovaní mnohdy teskní nad stavem některých významných památek, jako jsou Lázně I. a spořitelna na Divadelním náměstí, které by mohly být významnými místy. Místní divadlo je sice krásně opravené, ale nemá vlastní soubor a frekvence a kvalita představení jej částečně degraduje jako zdroj identity místních obyvatel.

7.6. Další aspekty lokální identity

Naopak velkým symbolem vytvářejícím identitu místních obyvatel je sportovní úspěch. Ten je schopen posílit identitu široké vrstvy místních obyvatel, ba dokonce obyvatel celého okolí, účinek však bývá krátkodobý. Právě Karlovy Vary letos zažily velký sportovní úspěch, a sice extraligový titul hokejového mužstva. Novým místem, kde by se lidé mohli scházet a které by

---

⁵⁶ Konkrétně hovoří například o sochách německých velikánů a o tom, jak se nové místní vedení rozhodovalo o jednotlivých osobnostech o jejich významu.

se mohlo stát místem utváření identity je nová KV Aréna, multifunkční hala primárně určená právě pro hokejový tým. Můžeme ji považovat za novou dominantu Karlových Varů. Zamýšlený význam haly ilustruje tisková správa Magistrátu města Karlovy Vary, kde se mimo jiné píše: „I my arénu chápeme jako jedinečný produkt města Karlovy Vary, který obohatí nabídku v kulturním, společenském a sportovním dění. Zcela jistě přesáhne svým významem hranice města, dokonce i kraje a České republiky a stane se regionálním centrem.“⁵⁷ Vzhledem k tomu, že tato pozvánka na slavnostní otevření arény vyšla i v časopise *Отдых*, mohla by hala být míněna i jako místo setkávání Rusů a Čechů⁵⁸. Je otázkou, jak to s KV Arénou nakonec dopadne, ale faktem je, že vyvolala mnoho kontroverzí a stala se předmětem jedné z korupčních afér. Mnozí informátoři se k ní v rozhovoru stavěli velmi skepticky.

Celkově lze tedy o identitě místních obyvatel říci, že celkově vykazují silnou vazbu k místu. Ta je pravděpodobně způsobena vysokou estetickou kvalitou a jedinečností prostředí, historie, významností města apod. Co se týče identifikace se sociálním prostředím, zde to není jednoznačné. Lidé se často setkávají s negativním pohledem na Karlovy Vary jako město se zkorumpovaným vedením, kde „už se nehovoří česky“. Tato dominance Rusů ovlivňuje identitu lidí. Konkrétněji se tomu budeme věnovat v další kapitole.

---

⁵⁷ <<http://www.mmkv.cz/index.asp?menu=300&record=11258>> [citováno dne 6. srpna 2009]

⁵⁸ Hovořilo se také o tom, že by Karlovy Vary mohly hrát KHL, tedy ruskou soutěž expandující i do východní Evropy. Z plánu však sešlo.

8. Vnímání Rusů místními obyvateli

8.1. Cizinec očima sociologie

Dříve, než se budu zabývat tím, jak obyvatelé Karlových Varů dívají na Rusy, zaměřím se na obecnou charakteristiku vnímání cizince v sociologii. Vodítkem mi bude zejména příspěvek Radky Radimské do sborníku *Aktér, instituce, společnost*, zaměřený právě na sociologii cizince (Radimská, 2003).

Radimská ve svém příspěvku shrnuje nejdůležitější autory zabývající se tématem a na tomto podkladě uvádí základní charakteristiky cizince, jak jej chápe sociologie. Tyto charakteristiky vyvolávají v našem případě zajímavou otázku, můžeme-li Rusy v Karlových Varech vůbec považovat za cizince. Shrňme si tedy ony základní charakteristiky.

Prvním uvedeným znakem cizince je fakt, že nikam nepatří, že není spojen s žádným územím. Odešel z vlastní země a k nové ho nic nepoutá. O Rusech v Karlových Varech toto říct nemůžeme. Mnozí zde nejsou usazeni trvale. Ti, kteří zde zakotvili, zde často vlastní majetek, podnikají zde. Mají možnost udržovat kontakty s původním domovem. Skupina Rusů se dokázala v Karlových Varech úspěšně etablovat, město nese jejich kulturní stopu. Za součást této stopy můžeme považovat ruské nápisy v centru města či pravoslavný chrám, který mj. odkazuje k spojení Rusů s historií Karlových Varů.

To v podstatě popírá i druhou charakteristiku cizince, a sice že cizinec nemá minulost, neboť vstupuje do nové skupiny. Ani toto u Rusů v Karlových Varech není úplně pravda. Rus do Karlových Varů nepřichází do úplně nové skupiny, a není tak zcela odstřižen od své minulosti.

Další rysem cizince je neschopnost automatického porozumění sociálnímu světu. I to je diskutabilní. V Karlových Varech pravděpodobně vzniká dvojí sociální svět. Pozice Rusů jim umožňuje přenést do nové společnosti své zvyky, vzorce chování. Rusové nejsou nijak odkázáni na místní obyvatele, stávají se spíše separovanou skupinou. Udržují si svou kulturu, aniž by byli významně vystaveni kultuře zdejších obyvatel (viz výše).

Svoboda a objektivita jsou dalšími charakteristikami cizince. Stále zde ovšem hovoříme o rysech cizince v postavení jednotlivce. Máme zde však co do činění se skupinou cizinců. Můžeme očekávat, že tato skupina má své určité specifické normy a do určité míry sdílí určitý pohled na své okolí.

Klíčovým je pak pro nás poslední charakteristika cizince jako toho, kdo je podřízený. Tento rys se opírá zejména o práci Norberta Eliase a J. L. Scotsona *Etablování a outsideri* (Elias & Scotson, 1994). Tato práce staví na výzkumu příměstské komunity jménem Winston Parva. Elias a Scotson zde cizince pojímají jako skupinu, navíc skupinu, která se od skupiny etablovaných liší pouze délkou pobytu v místě. Autoři se v úvodu zabývají mechanismy, kterými si starousedlíci udržují svou nadřazenost nad nově příchozími. „Díky většímu potenciálu ke kohezi a její aktivaci pomocí sociální kontroly byli původní obyvatelé schopni vyhradit si místa v lokálních organizacích, jako jsou zastupitelstvo obce, kostel či vlastní klub, a pevně oddělit lidi, kteří žili v jiné části a kteří jako skupina vzájemně kohezivní nebyli. Vyloučení a stigmatizace outsiderů etablovanou skupinou byly účinné nástroje užívané těmi druhými k uchování vlastní identity a k prosazení vlastní nadřazenosti, udržující ostatní pevně na svých místech.“⁵⁹ Obyvatelé Karlových Varů se v této nadřazené pozici být necítí. O Rusech lze tvrdit, že jsou etablovanou skupinou. Jak jsem již psal výše, Rusové jsou soběstačnou skupinou. Z rozhovorů je vidět, že určitá forma stigmatizace se zde vyskytuje a najdeme zde svým způsobem i vyloučení. Ale toto vyloučení je dobrovolné, neboť Rusové si vytvořili některé vlastní formy lokálních organizací. Hlavním místem setkávání ruské komunity je pravoslavný chrám sv. Petra a Pavla. Významnou institucí je také místní ruský konzulát.

8.2. Vnímání nadřazenosti a uzavřenosti ruské komunity

Alfréd Schutz se ve své práci *Cizinec* zabývá tím, jak jedinec vnímá snížení svého sociálního statusu, které je důsledkem toho, že cizinec nezná své místo ve společnosti, nemá status, a tak se ocitá na okraji. I zde se Rusové odlišují, neboť jejich přítomnost je spíše naopak manifestací jejich statusu. Radimská dále uvádí: „Historická zkušenost ukazuje, že příchod cizinců do nějaké země vede často k sociálnímu vzestupu původních obyvatel této

---

⁵⁹ „It was thanks to their greater potential for cohesion and its activation by social control that the old residents were able to reserve officers in local organisations such as council, church or club for people of their own kind, and firmly to exclude from the people who lived in the other part and who, as a group, lacked cohesion among themselves. Exclusion and stigmatisation of the outsiders by the established group were thus powerful weapons used by the latter to maintain their identity, to assert their superiority, keeping others firmly in their place.“ (Elias & Scotson, 1994 : xviii).

země, protože cizinci obsadí ty nejnižší pozice, které do té doby zaujímal určitá část původní populace“ (Radimská, 2003 : 70). Napadá mě otázka, jestli to v Karlových Varech není naopak. Jestli v důsledku příchodu Rusů nedochází u místních obyvatel k sestupné sociální mobilitě. Tento sociální sestup může být pouze pocíťovaný, nikoliv reálný. Je důsledkem toho, že ve městě je nová významná skupina aspirující na to stát se jakousi elitou.

Radimská dále uvádí: „Bohužel až do současné doby převládaly jen dvě základní polohy vztahu k cizinci, z nichž ta první je založena na zdůraznění odlišnosti a ta vede k hierarchizování – cizinec je označen za méněcenného; ta druhá sice uznává rovnost všech lidí, ale zase vede k zestejnění – od cizince se vyžaduje úplná asimilace“ (Radimská, 2003 : 71). Vidíme, že místní obyvatelé jsou v pozici, která nevyhovuje ani jednomu z těchto dvou základních modů chápání cizince. Zde je pravděpodobně ten základní problém a nesoulad ve vnímání Rusů, a sice fakt, že Rusové jsou v Karlových Varech skupinou na jednu stranu uzavřenou a neasimilující se, na druhou stranu však nadřazenou a hlavně viditelnou. Můžeme si to dokumentovat některými částmi rozhovorů.

„V podstatě oni kamkoliv se podle mě dostanou, tak tam si drzej tu svojí komunitu a nechtěj se prostě ztotožnit s tou kulturou, do který se přistěhovali. Ačkoliv jako hosti by v podstatě snad měli. To je jejich morální povinnost. A to je po celým světě takhle. Ale tady je to krásnej příklad.“ (Petr, 23 let, SŠ)

„Já mám dojem, že to je asi problém celýho světa a všech imigrantů, že člověk by očekával, že když jsem někde hostem, tak že se budu snažit té zemi přizpůsobit. Nebo pravidlům chování a tak dále. Takže v té čepici vzpomínám na ty pějící tam, občany, v deset hodin večer, takže pokud tam někdo bydlí, kdo není tedy této národnosti, tak asi bych byla docela otrávená, kdyby mi tam do já nevím kolika hodin v létě pěli pod okny. No tedy dobrá, pokud tam bydlí jenom oni, tak jim to třeba nevadí, ale řekla bych, jak říkáme my, je nám jedno, jestli je někdo zelenej nebo fialovej, ale nemůže si počínat, nebo by si neměl počínat v cizí zemi nebo v jiné zemi, jak říkám, ,kak u nas v dřevně‘.“ (Jiřina, 63 let, VŠ)

„Já nemůžu bejt vyhoštěnej tím, že se sem někdo nacpal a že prostě má někdo tendenci se tady prosazovat neomaleně, protože na všechny ostatní se kouká spatra, protože on

na to má totiž, ono to z nich čiší, to je z nich vidět a podle toho ten jejich model chování odpovídá.“ (Václav, 70 let, VŠ)

„Co mě irituje nejvíc, tuhle jsem byl na Zámečáku pracovně, tam vylezu nahoru, vylezu výtahem a tam nahoře jezdí na kolech chlapci a pokřikují na sebe rusky, děti mezi osmi deseti lety, prostě už jsou tady doma, suverénně.“ (Václav, 70 let, VŠ)

Víte, mně nevaděj ty Rusové. Nevaděj mně proto, že tu tolik opravili. Vaděj mě trochu, že ta nadřazenost maloučko je tam jako cítit. Jako bylo dřív za Němců, když jsem byla mladá, tak když šel Němec, tak my jsme se museli stáhnout. A dneska oni ne, že by se chovali docela tak, to ne, ale jsou takový úsečnější, taky ne všichni samozřejmě. Ale mně tu nevaděj, ale od hodně lidí cítím ten jako „ty tady nemaj bejt“ a tohle. Já vím. Ale kdo by byl opravil ty Vary, to nám nikdo neřekne. [...] A oni opravili skutečně hodně domů, takže za to jim díky. No a podle toho se tady takhle chovaj. Trošku jsou nadřazený.“ (Věra, 80 let, SŠ)

Dále se zaměříme na to, jaké konkrétní projevy nadřazenosti lidé u Rusů vnímají. V předchozích citovaných částech rozhovorů již byl naznačen jeden zdroj této nadřazenosti, a sice jejich suverenita, bezohlednost, to, že se v Karlových Varech chovají jako doma. Dále dotazování hovoří o aroganci⁶⁰ chování, která se projevuje zejména ve způsobu, jakým utrácejí své peníze.

„Já se přiznám, že vždycky, když jedou autobusem a jsou tam Rusáci, tak jsem jako úplně našťvaná, protože mně přijdou... já jsem je teda nezažila nikdy nějakýho Rusáka, kterej by se nechoval arogantně.“ (Marie, 20 let, SŠ)

„Prostě já jsem pán. Já nevím, tohle je třeba jedna zkušenost. Anebo mě prostě štve třeba, když je potkám, tak někdo, když potřebuje poradit, najít cestu, tak se snaží prostě

---

⁶⁰ Je možné, že tento pocit arogance je spíše příznakem určitého vzájemného nepochopení. „Rusové, kamkoliv přijdou, nepozdraví, řeknou jenom děvčeka pivo a dělej, víš co“ (Michal, SŠ, 23). To, co je zde vnímáno jako přezíravost či arogance, může být v Rusku vnímáno jako slušné oslovení (alespoň podle slov mé paní učitelky ruštiny).

třeba mluvit jinak, jinýma jazykama. Já si myslím, že oni... Málokdy jsem od nich slyšela angličtinu. “ (Marie, 20 let, SŠ)

Tuto nadřazenost lidé pocítují, přijdou-li do některého z obchodů v centru, kde prodavačky rovnou hovoří rusky a kde jim bývá naznačeno, že tento obchod není pro ně. Právě tento jev je jakýmsi vyjádřením odcizení obou skupin. Více se však o vnímání této nadřazenosti dovídáme při použití projektivní techniky. Ukazuje se, že podle informátorů Rusové navenek ukazují své bohatství a nadřazenost, ovšem uvnitř takoví nejsou. Uvnitř si podle nich nejsou jisti sami sebou, mají komplexy, které si vynahrazují utrácením. To souvisí s ruskou povahou, která je typická snahou o nadřazování se. To pravděpodobně souvisí s nesouladem mezi ekonomickou a kulturní úrovní, o níž jsme již hovořili.

„Vadí nám ta jejich drzost. To, jak se vlastně díky svým penězům, což tedy jako směšný, ale vyvyšují nad ostatní lidi. Ale ty peníze nám nevadí, vadí to buranství. “ (Jiřina, 63 let, VŠ)

Možná hlavním problémem, který nacházím v negativním postoji místních obyvatel k Rusům je fakt, že jsou Rusové velmi viditelnou skupinou. Lidé Rusy často potkávají v centru města či v autobuse. Jejich způsob oblékání či chování je natolik výrazný, že je velmi výrazně vnímají. Dalším zdrojem viditelnosti je výrazná ruská stopa v centru města, co se týče ruských nápisů či plakátů v ruštině, obchodů či nové výstavby. S tím souvisí ztráta vztahu k místům v centru města u některých dotázaných, o kterém jsme hovořili výše.

8.3. Předsudečnost vnímání Rusů

Na tomto místě si můžeme demonstrovat i určitou předsudečnost vůči Rusům. Již jsme hovořili o tom, že ruská menšina v České republice je velmi různorodou skupinou. Nejsou bohužel žádná dostupná data o povaze ruské menšiny v Karlových Varech⁶¹. Ale lze tvrdit, že hovoří-li dotazovaní obecně o Rusech, vnímají pouze jednu skupinu, která je sice v Karlových Varech významná, dominantní a nejvíce viditelná, ale není jediná. Ne všichni dotazovaní vykazovali tyto předsudky. Následující úryvek je toho dokladem:

---

⁶¹ Jediným zdrojem dat může být výzkum Ruská komunita v České republice.

„[...]tady je hrozný rozpětí těch lidí. Já to akorát vnímám tak, že se sem natáhli takový ty zbohatlíci a to je právě problém, že je pak tady vnímáme, přitom takový nejsou.“
(Josef, 50 let, SŠ)

Můžeme si tedy všimnout, že vnímání Rusů v Karlových Varech v sobě obsahuje dvě ne vždy oddělitelné dimenze. Jednak je to skupina zbohatlíků, jednak je to ruská národnost⁶². Barbora Honců ve své bakalářské esaji uvádí 5 hlavních skupin odpovědí na otázku „Jaké chyby spatřujete ve vzájemných vztazích Čechů a Rusů?“.

1. pocity (nedorozumění, nezájem, zášť, přezíravost, nedůvěra, nesnášenlivost, odpor, nenávisť, netolerance, neznalost, averze, rozdílná mentalita, povyšování se),
2. minulost (komunismus, okupace, ruská rozpínavost)
3. politika (hodnocena pod vlivem minulosti⁶³)
4. obchod
5. kriminalita (organizovaný zločin, mafie) (Honců, 1998 : 33-34).

I zde jsou patrné 2 dimenze. Obchod a kriminalita směřují spíše k určité skupině Rusů, jejíž obdobu můžeme najít i mezi Čechy. Dále zde máme averzi k Rusům přetrvávající z minulosti spojenou se současnou ruskou politikou. Tato averze se objevovala v našich rozhovorech v různé míře, a to i u mladších informátorů. Výrazně se v rozhovorech projevuje vnímání Rusů ve spojitosti s mafií. Důkazem je pro dotazované velké množství obchodů v centru, které se všechny nemohou uživit. Proto zde Rusy podezřívají z praní peněz. Dále se mafiánské praktiky projevují v černých stavbách, korupčních praktikách, přehlížení přestupků atd. Málokdo má však s mafií přímou zkušenost. Jednu přímou zkušenost nacházíme zde:

---

⁶² Zajímavým dokladem tohoto tvrzení mohou být Fotografie 1 a 2 zahrnuté v příloze. Jsou dokladem averze místních obyvatel vůči všemu ruskému. Je otázka, nakolik výzdoba výlohy a obrazec namalovaný na plakát Alexandrovců byly zamýšleny jako vyjádření averze vůči místním Rusům, či nakolik je výloha u Tržnice pouhou připomínkou událostí z roku 1968 a malůvka na plakát obyčejným vandalismem. Ovšem je pravděpodobné, že obojí bude jako averze interpretováno. Vzhledem k tomu, že Tržnice je dopravním uzlem, kde se často pohybují i Rusové. Výloha jim tak dává najevo, že zde nejsou vítáni, stejně jako zde nebyli vítáni ruští okupanti.

⁶³ Uvědomme si, že práce byla napsána v roce 1999. Současná politická situace v Rusku do jisté míry potvrzuje to, co se událo v minulosti. Je to vidět i v rozhovorech, které jsem uskutečnil.

„Já můžu uvést svůj příklad ze života. Ukradli nám auto a policie přišla a zjistila, kdo to auto ukradl, ale řekla, že s tím nemůže nic udělat. Takže je jasný, že to byli Rusové a ruská mafie, tady opravdu točí všechno, na co se člověk podívá.“ (Petr, 23 let, SŠ)

Tato zkušenost může však také vypovídat o sklonu místních obyvatel připisovat veškerou zločinnost mafii. O mafii hovořili kromě jedné všichni dotázaní. Většinou si mafii spojovali hlavně s Rusy, i když právě Michal dodal, že se v Karlových Varech vyskytují i mafie jiných národností.

Hlavní averze ke skupině bohatých Rusů však pramení pravděpodobně právě z toho, že tato skupina je viditelná a dobře identifikovatelná. Předsudečnost tohoto vnímání podporuje fakt, že se dotazovaní ve velké míře shodovali v obrazu typického Rusa v Karlových Varech. Chování Rusů v Karlových Varech také nahrává pocitům ruské rozpínavosti. Jedna informátorka si uvědomuje iracionalitu svého předsudku vůči Rusům:

„U mě je to takový asi subjektivní, že mám asi nějaký předsudek vůči nim. Že třeba, i když hraju ten hokej a když hraje Kanada a Rusko, tak říkám „Rusáci prostě musí prohrát“ a prostě jim to přeju. A tohle je stejný v těch Varech. A myslím si, že je to špatný, že mám takovej předsudek. Ale mám to prostě, já si to přiznám, že to je iracionální, že to nemám nějak, dobře, že bych řekla, no támhle jsem viděla, jak to tady jde špatně.“ (Marie, 20 let, SŠ)

8.4. Strategie vyrovnávání se s ruskou přítomností

Ruská přítomnost je natolik výrazná, že v podstatě každý obyvatel města se s ní setkává a musí na ni nějak reagovat⁶⁴. Při studiu rozhovorů jsem narazil na určité strategie, pomocí nichž se lidé s ruskou přítomností vyrovnávají.

Strategii Petra (23 let, SŠ) bychom mohli nazvat „bojem“. Svou angažovaností v občanském sdružení se snažil bojovat se současnými problémy města. Jeho občanská angažovanost s Rusy příliš nesouvisela, ale podobnou angažovanost můžeme chápat jako podporu zájmu místních obyvatel a nikoli rezignaci. U Petra však k té rezignaci následně došlo a přešel ke strategii „úniku“. Opět nelze říct, že by to byl útěk před Rusy, ale spíš útěk ze stagnujícího

---

⁶⁴ Už proto, že Rusové patří k významné charakteristice města navenek.

města. Ale Rusy vidí jako příčinu mnoha problémů. Útěk z města se dá čekat u mnoha mladých lidí. Názor, že Karlovy Vary jsou sice místo krásné, ale mrtvé a bez možností, můžeme považovat za typický pro mladou generaci. Je vidět, že bojová strategie je velmi náročná a vyžaduje vysokou míru lokální identity a zároveň energie. Je pravděpodobné, že se tato strategie bude často obracet ve strategii útěku, neboť člověk při „boji“ nahlédne pod povrch problémů a vidí pak život v Karlových Varech o to skeptičtěji.

Zajímavou strategii, kterou bychom mohli nazvat „akceptací“ nacházíme u Václav, VŠ, 68. Je vyjádřena v tomto úryvku rozhovoru:

*„Ale tak já si nepřipouštím, že tu nejsem doma. Já jsem tady doma a tohleto jsem ochotnej překousnout, i protože to jinak nejde, já nemůžu bejt vyhoštěnej tím, že se sem někdo nacpal a že prostě má někdo tendenci se tady prosazovat neomaleně [...]“
(Václav, 70 let, VŠ)*

Můžeme tuto strategii charakterizovat jako akceptaci legitimacy ruské přítomnosti. Vidíme, že motivací této strategie je silná lokální identita. Je ovšem také potřeba jistá míra tolerance vůči cizincům.

Poslední strategií identifikovanou v rozhovorech nazývám „ignoranci“. Vykazuje ji Jiřina, VŠ, 63. Vyznačuje se snahou uzavírat se před vším ruským. Nenavštěvuje centrum města a snaží se minimalizovat kontakt s Rusy.

Je samozřejmé, že tyto strategie budou mít spíše charakter ideálních typů, tj. že se nebudou vyskytovat v čisté formě. Přesto se dá očekávat převaha ignorující či únikové strategie. Tak to alespoň většinou vnímali dotazovaní. Nejlépe se tento názor ukázal při použití projektivní techniky, kdy informátorka Rusy přirovnala k medvědovi a místní obyvatele (resp. Čechy obecně) k lenochodovi.

„Výzkumník: A co myslíš, že by se stalo, kdybys zavřela lenochoda a medvěda do stejný klece v ZOO?“

*Informátor: Tak lenochod si nechá dělat cokoliv, prostě nechá si... Prostě se nijak nebrání. Podřídí se. Prostě rezignuje, [...]. Ale Češi jsou takový ve všem. [...] A asi jako i Varáci. Já si myslím, že je to ta mentalita. ‚My s tím stejně nic nenaděláme, tak co‘.“
(Marie, 23 let, SŠ)*

Vidíme také, že podle názoru informátorky je neochota Čechů bojovat s ruským živlem ve městě způsobena spíše leností a neochotou angažovat se, než nezájmem o město či nízkou identitou. To potvrzují i názory jiných informátorů.

8.5. Role osobní zkušenosti s Rusy

Musíme si však uvědomit, že ne všichni se k Rusům staví jednoznačně negativisticky. Tuto skupinu zastupuje Anna, VŠ, 45, která zastupuje skupinu obyvatel, pro kterou je ruská klientela hlavním zdrojem příjmů. Dokonce má mezi Rusy i několik přátel. Ivana si uvědomuje svou závislost na Rusech a svou podřízenost přijímá bez problémů:

„No, tak jsme rádi, že tady žijem, ale v podstatě jsme odkázaný na ty turisty a na tu klientelu, co tady máme. Musíme být úslužní, musíme být hodní a málokdo se tomu vyhne.“ (Anna, 45 let, VŠ)

„[...] teď jsou tady Rusové a já z nich v podstatě žiju. Já jsem na nich závislá. A mám tam teda spoustu přátel ve své ruské klientele bývalé, takže v podstatě už se s nima stýkám třeba 12 let a mám ty lidi ráda.“ (Anna, 45 let, VŠ)

I přes přátelství s některými Rusy vidí negativa ruské přítomnosti, zejména, co se týče mafiánských praktik. Vzhledem k přátelským kontaktům s Rusy nemá vůči Rusům předsudky. To se projevuje v tomto úryvku:

„Výzkumník: Považujete tu svojí osobní zkušenost s Rusama za pozitivní?“

Informátor: Ano.

Výzkumník: Takže máte Rusy ráda?

Informátor: No, těch pár mých známých mám ráda.

Výzkumník: A obecně, když potkáte Rusa? Máte z něj nějaký negativní pocit?

Informátor: No, záleží, jak se chová. To je všude. Může bejt blbec a může bejt fajn, ale takhle to asi těžko poznáte.“ (Anna, 45 let, VŠ)

Přesto vnímá i negativní vliv Rusů na město. Následující úryvek je odpovědí na otázku: Čím prospívá a čím škodí ruská přítomnost Karlovým Varům?

„No, prospívá tím, že to nespadlo, že se tady postavilo spoustu věcí. Neprospívá to určitě kultuře, český, my jsme utlačovaný tady, a je tady strašná korupce, co se týče

podnikatelů a magistrátu. To prostě je známý, to všichni vědí, ale v našem státě se s tím nic neudělá, protože to tak je. To není jen magistrát, to se týká i policie varský a všeho, prostě oni to všechno retušují, aby se k ničemu nedošlo. Taký tady vidíte už ruskou mládež, která tady jezdí v těch velkých autech a klidně Vás přejede a nic se nestane. Prostě jsou tady ty návyky, co maj z Ruska, co si přivezli z Moskvy, tak to tady dělaj. Tak to je.“ (Anna, 45 let, VŠ)

Právě případ Anny nám nejlépe osvětluje vnímání Rusů. Každý obyvatel Karlových Varů vykazuje určité osobní sympatie či antipatie, které vycházejí z osobní zkušenosti. Ruská přítomnost má však i své objektivní důsledky a tyto důsledky vnímají lidé dosti podobně, pokud můžeme soudit z uskutečněných rozhovorů. Mezi tyto hmatatelné důsledky patří například obchody v centru zaměřené na ruskou klientelu, ruské nápisy hojně se vyskytující v centru města, mafiánské praktiky či specifický způsob chování, který je charakteristický pro některé z Rusů, i když někteří tento způsob chování generalizují. Všichni dotázaní se rovněž shodli na pozitivu ruské přítomnosti, a sice že opravili domy v centru města. Za pozitivum můžeme také považovat to, že pro některé jsou zdrojem příjmů. Žádné další pozitivum však neuvádějí. Celkově hodnocení ruské přítomnosti souvisí spíše s tím, jakou důležitost přikládají těmto pozitivům a negativům. Příkladem je tento úryvek rozhovoru:

„Víte, mně nevaděj ty Rusové. Nevaděj mně proto, že tu tolik opravili. Vaděj mě trochu, že ta nadřazenost maloučko je tam jako cítit. Jako bylo dřív za Němců, když jsem byla mladá, tak když šel Němec, tak my jsme se museli stáhnout. A dneska oni ne, že by se chovali docela tak, to ne, ale jsou takový úsečnější, taký ne všichni samozřejmě. Ale mně tu nevaděj, ale od hodně lidí cítím ten jako ,ty tady nemaj bejt‘ a tohle. Já vím. Ale kdo by byl opravil ty Vary, to nám nikdo neřekne.“ (Věra, 80 let, SŠ)

Tato kapitola nám ukázala, že vnímání Rusů a jejich přítomnosti ve městě je velmi vrstevnatý problém, který souvisí s mnoha důsledky, které tato přítomnost místním obyvatelům přináší, ať už jsou vnímané či nevnímané. Pro paní Věru je velmi důležité, že Rusové město opravili, neboť jí velmi záleží na vzhledu města. Jiní lidé však více vnímají negativa, která ruská přítomnost přináší, jiní sem promítají své osobní sympatie či antipatie vůči Rusům. Za základ negativního postoje vůči Rusům však můžeme považovat jejich postavení, které se vymyká běžnému postavení cizinců.

Závěr

Závěr této práce poslouží jako prostor pro shrnutí poznatků, které přinesla. Nebyla portrétem Rusů, ale spíše portrétem českých obyvatel Karlových Varů. Snažila se zdokumentovat, co pro místní obyvatele tato ruská přítomnost znamená, jaké jsou její zjevné i skryté důsledky. Zasazení do historického kontextu ukázalo, že Rusové nejsou jedinou příčinou současných změn a problémů. Částečně tyto změny vycházejí rovněž z historického vývoje, ze změny povahy a významu města a lázeňství vůbec. Rovněž se tato historie ukázala být velmi zajímavá (a vyvolávající zájem některých dotázaných), ale zároveň cizí, spojená spíše s německým obyvatelstvem Karlových Varů, po válce odsunutým.

Právě tento odsun se stal významným momentem ovlivňujícím město až do současnosti. Vedl k tomu, že celý region se stal periferní oblastí. To mělo vliv na ekonomickou situaci regionu, zejména po roce 1989. To vede k tomu, že Karlovy Vary jsou místem s velmi vysokými cenami, ale zároveň poměrně nízkými platy. Na výši cen má jistě vliv lázeňství, ale částečně se zde promítá i ruská přítomnost. Tento vliv jsem dokumentoval na cenách nemovitostí.

Poměrně obsáhlá část práce byla věnována demografickým charakteristikám Karlových Varů posledních let. Dokumentovala značný nárůst cizinců, který je v Karlových Varech skutečně abnormální. Tento nárůst v posledních letech neustává, ale spíše graduje. Velký vzestup imigrace Rusů nacházíme zejména po roce 2000. Tento příliv vyvolal vlnu výstavby, která vyžadovala pracovní sílu, a znamenala tak příliv stavebních dělníků zejména z Ukrajiny. Ten v posledních letech velmi výrazně narůstá. Dále příliv Rusů vytlačil mnoho obyvatel Karlových Varů za město. Tato suburbanizace byla podpořena ještě samotnými Rusy.

V kapitole specifikující ruskou přítomnost v Karlových Varech bylo poukázáno na to, že ruská komunita v České republice zdaleka není homogenní skupinou. V Karlových Varech dominuje skupina ruských zbohatlíků, tzv. nových Rusů, nemůžeme říci, že počtem, k tomu nemáme relevantní data, ale spíše viditelností. Ruský konzul v Karlových Varech však podotýká, že Karlovy Vary nejsou tolik ruské město, jako spíše město rusky hovořící, nacházíme zde totiž také občany postsovětských republik. Specifickou skupinou návštěvníků jsou rovněž Rusové žijící ve Spojených státech či Izraeli (Havlíček, 2008).

Rusové proměňují město a to vede u místních obyvatel ke ztrátě pocitu, že Karlovy Vary jsou stále jejich městem. Vede to k tomu, že se z centra a mnohdy i z okolních čtvrtí vystěhovávají. Ty se pak pro ně stávají cizí oblastí, „ruským městem“. Jsme zde svědky toho,

o čem hovořila chicagská škola ve své koncepci ekologie města jako o invazi a sukcesi. Tato práce v podstatě poskytuje pohled dovnitř těchto procesů.

Velkou třetí plochou ve vztahu Rusů a Čechů se stává právě to, že Rusové jsou na jednu stranu skupinou cizí, na druhou stranu však nadřazenou a uzavřenou. To odporuje běžnému vnímání cizinců. V Karlových Varech je ruská přítomnost navíc velmi výrazně vidět. Vidí ji hlavně návštěvníci, kteří jdou do centra města. To pak ovlivňuje i obraz Karlových Varů navenek.

Významným prvkem, který ovlivňuje proces invaze a sukcese, je lokální identita. Práci jsem začal psát s hypotézou, že právě snížená identita místních obyvatel, způsobená tím, že všichni místní obyvatelé, resp. jejich rodiny, sem přišli až po roce 1945. Tento zeslabený vztah umožnil Rusům snazší invazi do Karlových Varů. Lze však tvrdit, že ve městě žijí i lidé s identitou poměrně silnou. Identita pak ovlivňuje vnímání a také způsob, jakým se lidé s Rusy ve městě vyrovnávají.

Vnímání Rusů v Karlových Varech má dvě složky, které však mnozí nejsou schopni oddělit. Jedna složka se vztahuje k národnosti. Projevuje se zde jistá míra předsudečnosti ve vnímání Rusů. Druhou složkou je pak vnímání konkrétní skupiny zbohatlých Rusů, která zejména dráždí místní obyvatele.

Je jisté, že ruská stopa v Karlových Varech je natolik výrazná, že Češi musí a budou muset sami redefinovat své postavení v Karlových Varech. Budou se muset dále s ruskou přítomností vyrovnávat. Je však otázkou zda ruský tlak bude v Karlových Varech sílit či slábnout. Dále je možné se ptát, nakolik ekonomický význam Rusů v Karlových Varech bude následován touhou po politickém zastoupení. Závisí to na tom, zda si Karlovy Vary budou schopny udržet svou atraktivitu pro Rusy. Velké západoevropské metropole mají dnes pro Rusy vyšší prestiž než Karlovy Vary. Ty jsou pro ně tradičním místem, mají pro ně estetické kvality, ale jsou jim malé⁶⁵. I výrazný odliv Rusů z Karlových Varů by však mohl mít pro město velmi negativní důsledky.

---

⁶⁵ Zde se opírám o zkušenost své spolužačky, která se při studijním pobytu v Moskvě na toto téma bavila s Rusy.

Bibliografie

- ARREOLA, Daniel D.** Urban Ethnic Landscape Identity. *The Geographical Review*. 1995, Vol. 85, no. 4, s. 518-534. ISSN 0016-7428.
- BAUMAN, Zygmunt.** *Myslet sociologicky*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 249 s. ISBN 80-85850-90-7.
- Cizinci v ČR*. [Online] 18. prosince 2008, aktualizováno dne 14. února 2009 [citováno 6. srpna 2009]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1414-08>>.
- DRBOHLAV, Dušan et al.** *Ruská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření)*. [Online] 1999, poslední aktualizace 16.6.2005. [citováno 26. července 2009]. Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/129/ruska_komunita.pdf>.
- DUFFKOVÁ, Jana – URBAN, Lukáš – DUBSKÝ, Josef.** *Sociologie životního stylu*. 1. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
- DVOŘÁK, Libor.** *Nové Rusko*. 1. vyd. Brno : Jota, 2000. 152 s. ISBN 80-7217-126-7.
- ELIAS, Norbert - SCOTSON, John L.** *Established and Outsiders*. 2nd ed. London : Sage Publications, 1994. lii, 199 s. ISBN 0-8039-7949-5.
- FISCHLER, Raphaël.** Suburbanization. In *Encyclopedia of the City*. Ed. Roger W. CAVES. 1st ed. London and New York : Routledge, 2005, s. 642-644. ISBN 0-415-25225-3.
- GALSTER, George C.** Segregation. In *Encyclopedia of the City*. Ed. Roger W. CAVES. 1st ed. London and New York : Routledge, 2005, s. 587-589. ISBN 0-415-25225-3.
- HAVLÍČEK, Lev.** Generální konzul : Karlovy Vary nejsou ruské město. MF Dnes. 5.-6.4.2008, roč. 19, č. 81, s. B1-B2.
- HENDL, Jan.** *Kvalitativní výzkum*. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HONCŮ, Barbora.** *Vztah k Rusům : vztah české společnosti k jinonárodnostním a jinoetnickým menšinám*. Praha, 1998. 59 s. Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Mirjam Moravcová.
- HOUŽVIČKA, Václav.** Závěrečné teze k poznatkům vztahu historického vědomí a regionální identity. In *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Eds. Václav HOUŽVIČKA – Lukáš NOVOTNÝ. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 137-155. ISBN 978-80-7330-109-5.

- CHAMPION, Tony.** Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization. Ed. Ronan PADDISON. 1st ed. Handbook of Urban Studies. London : Sage Publications, 2001, s. 143-161. ISBN 0-8039-7695-X.
- JANDL, Dominik.** *Ruská petrodolarová bublina dělá z Varů město duchů.* [Online] 15. červen 2008 [citováno 27. července 2009]. Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/finance/reality/clanek.phtml?id=607938>>.
- KALWA, Dobrochna.** Reading the City. Methodological Considerations on Urban History and Urban Studies. In *Frontiers and identities : cities in regions and nation*. Ed. Lud'a KLUSÁKOVÁ - Laure TEULIÈRES. 1st ed. Pisa : Plus - Pisa University Press, 2008, s. 1-16. ISBN 978-88-8492-556-5.
- Karlovy Vary na přelomu tisíciletí = Karlsbad an der Jahrtausendwende.* Karlovy Vary : Magistrát města Karlovy Vary, 2001. 381 s. ISBN 80-238-8547-2.
- KASTNER, Quido.** Změny národnostní skladby obyvatelstva českého pohraničí. In *Kdo žije v pohraničí : česká část česko-německého pohraničí v procesech společenské transformace a evropské integrace*. František ZICH et. al. 1. vyd. Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 1996, s. 25-49 ISBN 80-85950-18-9.
- KLICH-KLUCZEWSKA, Barbara.** Public Space and Private Places within the City. In *Frontiers and identities : cities in regions and nation*. Ed. Lud'a KLUSÁKOVÁ - Laure TEULIÈRES. 1st ed. Pisa : Plus - Pisa University Press, 2008, s. 17-32. ISBN 978-88-8492-556-5.
- LAŠTOVKOVÁ, Jitka.** „Doma“ v pohraničí. In *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Eds. Václav HOUŽVIČKA – Lukáš NOVOTNÝ. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. ISBN 978-80-7330-109-5.
- LEMERT, Charles.** Segregation. In *Cambridge Dictionary of Sociology*. Ed. Bryan S. TURNER. 1st pub. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 563-564. ISBN 978-0-521-54046-9.
- MUSIL, Jiří.** *Sociologie soudobého města*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1967. 320 s.
- NOVOTNÝ, Lukáš.** *Karlovy Vary*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2007. 73 s., [84] s. obr. příl. ISBN 978-80-7185-798-3.
- Ontario Multicultural Association.** *Glossary of Terms*. [Online] c1991 [citováno 8. srpna 2009] Dostupné z: <<http://www.omamo.org/glossary.html>>.

- PAMUK, Ayse.** Gentrification. In *Encyclopedia of the City*. Ed. Roger W. CAVES. 1st ed. London and New York : Routledge, 2005, s. 296-298. ISBN 0-415-25225-3.
- PARK, Robert E. - BURGESS, Ernest W. - McKENZIE, Roderick D. eds.** *The City*. 1 st impres. Chicago : The Chicago University Press, 1925.
- RADIMSKÁ, Radka.** Sociologie cizince : prožitek jinakosti. In *Aktér, instituce společnost : sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Miloslava Petruska, CSc.* 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2003, s. 59-72.
- RAY, Larry.** Assimilation. In *Cambridge Dictionary of Sociology*. Ed. Bryan S. TURNER. 1st pub. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 24. ISBN 978-0-521-54046-9.
- Ruská národnostní menšina.* [Online] 4. duben 2006 [citováno 2. srpna 2009]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16155>>.
- SADÍLEK, Jakub.** *Suburbanizace a občanská aktivita : případová studie - Přezletice*. Praha, 2006. 35 s. Bakalářská práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Institutu sociologických studií. Vedoucí práce JUDr. Michal Illner.
- SLABOTÍNSKÝ, Radek.** *Pod českou správou v nové republice : Karlovy Vary v prvním poválečném roce (květen 1945 - červenec 1946)*. 1. vyd. Karlovy Vary : Krajské muzeum Karlovy Vary, 2005. 110 s. ISBN 80-239-4843-1.
- SZALÓ, Csaba.** Proces kulturní asimilace a konstrukce identity "přistěhovalců". In *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Ed. Tomáš SYROVÁTKA. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, 2002, s. 179-196. ISBN 80-210-2791-6.
- Szczepański, Marek S. a Śliz, Anna. 2008.** *Mezi místem a prostorem*. [Online] c2008 [citováno 8. srpna 2009]. Dostupné z: <www.interreg.uni.opole.pl/biblioteka/docs/SzczepanskiSliz_cz.pdf>.
- ŠMÍDOVÁ, Michaela.** *Dvojitý pohled : Češi a Rusové v České republice*. Praha, 2000. 92 s. Diplomová práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy na katedře obecné antropologie. Vedoucí práce PhDr. Mirjam Moravcová.
- VENCÁLEK, Jaroslav.** *Místní regiony a územní identita*. 1. Vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2004. 53 s. ISBN 80-7042-838-4.
- VOLKOVA, Natalja.** Spolkové aktivity ruské menšiny a ruské komunity v České republice. *Etnické komunity v české společnosti*. Eds. Dana BITTNEROVÁ – Mirjam MORAVCOVÁ. 1. vyd. Praha : ERMAT Praha s.r.o., 2006, s. 129-140. ISBN 80-903086-7-8.

Vývoj bytové výstavby v Karlovarském kraji v letech 1998 až 2007. Karlovy Vary : Český statistický úřad, 2008. 110 s. ISBN 978-80-250-1817-0.

Vývoj stavu cizinců a jejich uplatnění na trhu práce v Karlovarském kraji v letech 2001 až 2007. [Online] 2009, aktualizováno dne 31. července 2009. [citováno 6. srpna 2009].

Dostupné z:

<http://www2.czso.cz/xk/redakce.nsf/i/vyvoj_stavu_cizincu_a_jejich_uplatneni_na_trhu_prace_v_karlovarskem_kraji_v letech_2001_az_2007>.

YIN, Robert K. *Case Study Research : design and methods.* 3rd ed. Thousand Oaks ; London : Sage Publications, 2003. xvi, 181 s. ISBN 0-7619-2553-8.

ZICH, František. Regionální identita obyvatel euroregionu Nisa. In *Regionální identita obyvatel v pohraničí : sborník příspěvků z konference „Evropská, národní či regionální identita? : Praha 3.10.2003.* Ed. František ZICH. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2003. ISBN 80-7330-039-7.

ZICH, František. Sociodemografická charakteristika obyvatel pohraničí. In *Kdo žije v pohraničí : česká část česko-německého pohraničí v procesech společenské transformace a evropské integrace.* František ZICH et. al. 1. vyd. Ústí nad Labem : Sociologický ústav AV ČR, 1996, s. 49-73. ISBN 80-85950-18-9.

Přílohy

I. Nástin scénáře rozhovoru

Otázky slouží spíše jako klíčové body, odpovědi budou dalšími otázkami prohlubovány.

1. minulost:

Jak jste se Vy, popř. Vaše rodina dostal/a do Karlových Varů?

Jaké to bylo v Karlových Varech, když jste se sem přistěhovali, popř. ve Vašem dětství atp.?

Čím se nejvíc lišily tehdejší Karlovy Vary od dnešních?

Kdy bylo v Karlových Varech nejlépe a kdy nejhůře?

2. přítomnost:

Čím jsou Karlovy Vary typické? Představte si KV jako člověka a popište jej.

Jak hodnotíte život ve městě?

Jaká pozitiva a negativa pro Vás přináší život v Karlových Varech?

Doporučil/a byste jej jako dobré místo k životu?

Cítíte se být hrdý/á na své město? Patriotismus.

Jaké (kulturní či společenské) akce ve městě probíhají a které z nich navštěvujete? (spíš nějaké vyjmenovat, aby nemusel vzpomínat, třeba ho pak napadnou i nějaké další)

Napadnou Vás nějaké místní tradice?

Zajímáte se o aktuální dění ve městě? Zajímá Vás historie města?

Sledoval/a jste v poslední době zápas(y) místního hokejového týmu? Víte, jakého umístění tým dosáhl? Považujete to za úspěch? Myslíte si, že to může mít nějaký vliv na město či jeho obyvatele?

Chodíte rád/a na kolonádu a okolí?

Kde se podle Vás nachází centrum města? Jak často a za jakým účelem jej navštěvujete?

Kdyby Karlovy Vary byly louka, co by na ní rostlo za květiny? Co nejvíc. Kdyby Karlovy Vary byly člověk, ...?

Jací cizinci jsou v Karlových Varech? Jaký na ně máte názor?

Myslíte si, že jsou Karlovy Vary „ruské město“? Urážejí Vás vtipy či posměšné písně na Karlovy Vary (možná ukázka)?

Myslíte si, že přítomnost Rusům Karlovým Varům prospívá/škodí?

Vadí Vám Rusové? Proč?

Máte nějakou osobní zkušenost s Rusy, ať už pozitivní či negativní?

Jak často potkáváte Rusy? Jste s nimi v nějakém formálním či neformálním kontaktu (pracovním, přátelském apod.)?

Jak vypadá typický Rus?

Kdyby Rus byl zvíře (květina, strom, barva, akord, auto, zvíře, jídlo)...

3. budoucnost

Plánujete v budoucnosti zůstat v Karlových Varech? Za jakých podmínek byste změnil(a) názor?

Jak budou Karlovy Vary vypadat v budoucnosti?

Jak podle Vás Rusové ovlivní budoucnost Karlových Varů?

+ demografické údaje: věk, pohlaví, vzdělání, místo bydliště

II. Fotografie

Fotografie 1. Výloha herny ve Varšavské ulici
(u Tržnice)

Fotografie 2. Plakát ke koncertu Alexandrovců v Lokti u Karlových
Varů (u KV Areny)

Фотografie 3. Obálka časopisu Отдых s Jekatěrinou Vataščuk, nadějí karlovarského badmintonu (č. 2/2009)

Фотografie 4. Ukázka ruského nápisu v Zahradní ulici (naproti hotelu Thermal)